

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Odağında Tarih Boyunca Savaş

EDİTÖRLER

Metin Ünver-Mustafa Tanrıverdi

Hiperyayın:

Araştırma- İnceleme

Genel Yayın Yönetmeni

Hatice Bahtiyar

Dizi Editörü

Ali Şükrü Çoruk

Editörler

Metin Ünver-Mustafa Tanrıverdi

Yayıncı Sertifika No: 16680

ISBN: 978-605-281-

e- ISBN: 978-605-281-

1.Baskı: İstanbul, 2018

Copyright© Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın telif hakları, 5846 sayılı yasanın hükmüne göre, kitabı yayımlayan Hiperlink Eğitim İletişim Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti ile Metin Ünver ve Mustafa Tanrıverdi'ye aittir. Yayıncının ve yazarın izni olmaksızın elektronik ve mekanik herhangi bir kayıt sistemi veya fotokopi ile çoğaltılamaz, kopyalanamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Baskı-Cilt: Yalın Yayıncılık- **Sertifika no:** 16116

Genel Satış Pazarlama ve Yayınevi

Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık San. Paz. ve Tic. Ltd. Şti.

Tozkoparan Mah. Haldun Taner Sok. Alparslan İş Merkezi

No: 27 Kat: 6 D: 21 Merter- Güngören / İstanbul

Telefon: 0212 293 07 05-06 Faks: 0212 293 56 58

www.hiperlink.com.tr / info@hiperlink.com.tr

Doç. Dr. Metin Ünver

1981 yılında Kastamonu/Taşköprü’de dünyaya gelen Metin Ünver, Lisans (1998-2002), Yüksek Lisans (2003-2006) ve Doktora eğitimini (2006-2012) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde tamamladı. Midili Adası’nın İdari ve Sosyo-ekonomik Yapısı (1876-1914) adlı çalışmasıyla doktor unvanını alan Ünver’in, Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi (İstanbul 2008-Ali İhsan Gencer ve Ali Fuat Örenç ile birlikte) ve Osmanlı Fransız İlişkilerinde Krizler ve Çatışmalar 1901 Hadisesi (Lorando-Tubini Meselesi) (İstanbul 2018-Murat Hulkiender ile birlikte) adlı kitap çalışmaları ile Osmanlı siyasi, diplomasi ve sosyo-ekonomik tarihi konularında çeşitli makaleleri bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi tarafından International Balkan Annual Conference Books serisinden yayınlanan Bosnia&Herzegovina. Common History and Multicultural Atmosphere in the Balkans (İstanbul 2015) ve Turkey&Romania. A History of Partnership and Collaboration in the Balkans (İstanbul 2016) adlı kitapların editörleri arasında yer almıştır. 2005 yılında göreve başladığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmalarını devam ettirmektedir.

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tanrıverdi

1982 yılında Kars’ta doğdu. Lisans eğitimini 2007’de Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde; yüksek lisansını 2009’da “Karapapakların Anadolu’ya Göçü (1877-1914)” adlı tez ile Gazi Üniversitesi’nde tamamladı. 2008’de Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde araştırma görevlisi oldu. 2010’da İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı doktora programına kabul edildi. 2013’te bir yıl boyunca Rusya’da St-Petersburg Devlet Üniversitesi Rus Dili ve Kültürü Enstitüsü’nde Rusça bilgisini ilerletti. St-Petersburg’da, Tübitak burslusu olarak doktora tezi ile ilgili arşiv ve kütüphane çalışmalarını yürüttü. Yine tez çalışması kapsamında Gürcistan’da belli aralıklarla araştırmalarda bulundu. “Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis Vilayeti” adlı tezini 2016 yılı Mayıs ayında başarıyla savundu. Eylül 2016’da Kafkas Üniversitesi’nde yardımcı doçent olarak göreve başladı. 2017 Ocak ayından beri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde doktor öğretim üyesi olarak bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (CONGİST'18)
Katkılarıyla

İÇİNDEKİLER

APPROPRIATION OF GREEK AND ARMENIAN PROPERTY IN WORLD WAR I AND AFTER-A DIFFERENT PERSPECTIVE

*Justin McCarthy**

23

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BİR NEDENİ OLARAK BÜYÜK GÜÇ SORUMLU(SUZ)LUĞU

*Caner Kur**

41

İSPANYA VE I. DÜNYA SAVAŞI: SORUNLU BİR TARAFSIZLIK

*María Jesús Horta**

71

SAVAŞIN GÖRGÜ TANIKLARI: CİHAN HARBİ HATIRALARINDA ÇANAKKALE CEPHESİ TASVİRİ

*Cemal Can Tarımcıoğlu**

81

BİR HAFIZA MEKÂNI OLARAK ÇANAKKALE SAVAŞLARI

*E. Zeynep Suda**

91

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI ORDUSUNDA EVLİ VE NİŞANLI ASKERLER

*Semih Sefer**

109

DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI ŞEHBENDERLERİNİN EVE DÖNMESİ

*Mustafa Yeni**

165

İSPANYOL BASININDA I. DÜNYA SAVAŞI'NIN KAYBEDEN TARAFI OLARAK OSMANLI İMPARATORLUĞU

*Özlem Şenyıldız**

199

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN İMZALANMASININ
İSTANBUL BASININDAKİ AKİSLERİ

*Erkin Akan**
213

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN 19. MADDESİNİN
UYGULANMA SÜRECİ: ALMAN VE AVUSTURYA-MACARİSTAN
VATANDAŞLARININ ÜLKELERİNE GÖNDERİLMELERİ

*Safa Furkan Karacakaya**
237

KURTULUŞ SAVAŞINDA BALIKESİR BASININA GENEL BİR BAKIŞ

*Mustafa Özseri**
275

DÖNEMİN GAZETELERİ IŞIĞINDA II. İNÖNÜ ZAFERİNDEN
SONRA MİLLÎ MÜCADELE'YE YAPILAN YARDIMLAR

*Sevim Güldürmez**
291

İSTİKLAL HARBİNİN SONUNDA SUBAY HATIRALARI ÜZERİNE
BAZI DEĞERLENDİRMELER
(EVE DÖNEN ASKER İÇİN HAYAT KALDIĞI YERDEN DEVAM EDER)

*Cezmi Eraslan**
305

TURKISH CYPRIOT PERCEPTION OF THE TREATY OF LAUSANNE

*Ayfer Yazkan Kubal**
325

ALMAN KAYNAKLARINA GÖRE ALMANYA'NIN
HERERO SÖMÜRGESİ VE SOYKIRIMI

*Çiğdem Sürücü**
333

SAVAŞ VE İSYAN ARASINDA ASKERİ DARBE

*Murat Yiğit**
363

AKBABA MİZAH DERGİSİ ETRAFINDA SOVYET
TEHDİDİ VE SOĞUK SAVAŞ'A GİDEN YOL

*Derya Kılıçkaya**
377

OSMANLI DEVLETİ'NDE SAVAŞLARIN ARKEOLOJİYE ETKİLERİ

*Burcu Kutlu Dilbaz**
429

Mısır'ın işgali (1798-1801) karşısında Osmanlı idaresi ve toplumu

*Hüseyin Sarıkaya**
453

ANADOLU'DAKİ ESKİÇAĞ DÖNEMİ SAVAŞ
ALANLARINDAN BİRKAÇININ YERLERİ VE BURALARDA
YAPILAN SAVAŞANLAR HAKKINDA DÜŞÜNCELER

*Mustafa H. Sayar**
483

ÖN SÖZ

1914 yılında başladığında çok da uzun sürmeyeceği düşünülen Birinci Dünya Savaşı aslında dört yılın biraz fazla sürmüş; bu zaman dilimi içerisinde Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan ittifakı ile Büyük Britanya, Fransa, Rusya, İtalya, Romanya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan'ı içine alan grup arasında Avrupa'da, Asya'da, taraf devletlerin Afrika'daki sömürgelerinde ve açık denizler dahil, geniş bir coğrafyada, birçok cephede daha önce e i görülmemiş seviyede, oldukça kanlı askeri çatışmalar yaşanmıştır. 1918'in son baharında fiilen biten Birinci Dünya Savaşı bir değerlendirmeye göre sivil ve asker toplam 21 milyonun üzerinde bir can kaybına yol açmıştı. Söz konusu toplam rakamın yaklaşık 13 milyonu, salgın hastalıklar başta olmak üzere savaşın getirdiği çetin yaşam koşullarına yenik düşen sivillerden oluşmaktadır. Şüphesiz bu yoğun askeri mücadele dünyanın geleceğini çok köklü bir şekilde etkilemiştir.

Birinci Dünya savaşı, taraf olan tüm ülkeler açısından birçok zaferi, yenilgiyi, kahramanlığı ve hüznü aynı paydada sembolize etmektedir. Söz konusu ülkelerin toplumsal hafızalarında çok çeşitli, zaman zaman birbiriyle zıt çağrışımlar ve algılara sebep olmuştur. Diğer taraftan, yüz yıl önce sona eren Büyük Harbin Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren bölümüyle ilgili, bilhassa aynı savaşa katılmış Batılı ülkelerdeki çalışmaların sayısı düşünüldüğünde, Türkiye'de konu hakkında yeterince bilimsel yayın yapılmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı Odağında Tarih Boyunca Savaş adlı bu çalışma söz konusu yayın eksikliğine bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Kitapta Birinci Dünya Savaşı merkeze konularak ağırlıklı olarak tarihte savaşların etkileri üzerinde durulmuştur. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasında büyük güçlerin payı, Çanakkale cephesi, İspanyol basınından hareketle Osmanlı mağlubiyeti, İspanya'nın tarafsız kalması, cephedeki Osmanlı askerinin evlilik ve nişanlılık durumu, savaş sürecinde Ermeni ve Rum mallarının kamulaştırılması ile Mondros mütarekesi ve maddelerinin uygulanması etrafında Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı

Devleti ve toplumuna etkileri ele alınmıştır. Esasında kitapta yer alan çalışmaların bir bölümü Birinci Dünya Savaşı'nın devamı olan Milli Mücadele sürecindeki çeşitli gelişmeleri ele almaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın Balıkesir basınına yansımaları, İstanbul'dan Milli Mücadeleye ekonomik destek kampanyası, Savaş sonrası Türk subayının hayatta varolma mücadelesi, Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs'taki Türkler üzerindeki akisleri konuları incelenmiştir. Bunların yanında Eskiçağlarda Anadolu'da savaş alanları, savaşların Osmanlı dönemindeki arkeolojik çalışmalara etkileri, Napolyon'un Mısır'ı işgalinin toplumsal etkileri ve Sovyet tehdidinin mizah basınında ifade edilişi hakkında makaleler yer almaktadır. Kitaptaki tüm bu çalışmaların ortak noktası savaşlar ve etkileridir.

Justin McCarthy, *Appropriation of Greek And Armenian Property in World War I And After-A Different Perspective* adlı çalışmasında hakkında bir birine zıt görüşlerin ileri sürüldüğü bir konuyu yeni bir yaklaşım ile ele almaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında kamulaştırılan Ermeni ve Rumlara ait taşınmazlar meselesinin, tarihi ve daha geniş bir coğrafya üzerinde Müslümanlara yönelik benzer uygulamalar ile mukayeseli bir şekilde ele alındığı çalışmada; tarafsız bir değerlendirme sonucu kabul görebilecek 19. yüzyılın başlarından itibaren süregelen savaşlarda Türk, Yunan, Ermeni ve Bulgarların mal kaybına uğradığı gerçeği içinde bir diğer gerçek bu gruplar arasında en fazla zarara uğrayanların Türkler olduğuna dikkat çekilmektedir. Kaldı ki İngiliz arşiv belgelerinin de teyit ettiği üzere Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Osmanlı makamları el konulmuş malların ve arazinin iadesi için uğraşmıştır. Prof. McCarthy çalışmasında konu hakkında uluslararası literatürde ileri sürülen önemli iddiaları ve tezleri de satırlarına taşıyarak, yapılan yanlış ve kasti çıkarımlara bilimsel zeminde cevap vermektedir.

Caner Kur, *Birinci Dünya Savaşı'nın Bir Nedeni Olarak Büyük Güç Sorumlu(suz) luğu* adlı makalesinde, Birinci Dünya Savaşı gibi büyük bir savaşın önlenememesi noktasında büyük güçlerin sorumsuzca tutumlarını irdelemekte ve bu tutumun insanlığın yüzyıllardır biriktirdiği değerler bütününe yok saydığını öne sürmektedir. Büyük güçler, haklı olan taraf oldukları iddialarını savaş ve sonrasındaki yıllarda sürdürmüşler ve bununla ilgili bilimsel ve diplomatik alanlarda çaba göstermişlerdir. Kur,

uluslararası rekabet ve doğu sorunu arasında bağlantı kurarak, Birinci Dünya Savaşı'na giden süreci zengin bir literatür yardımıyla aktarmaktadır.

Maria J. Horta, İspanya ve I. Dünya Savaşı: Sorunlu Bir Tarafsızlık başlıklı çalışmasıyla İspanya'nın savaşa katılmayan az sayıda Avrupa ülkesinden biri olmasına karşın gerçekte savaşın etkilerinin ülke içinde derin bölünmelere ve sosyal anlaşmazlıklara yol açarak, mevcut siyasi sistemin yıllar sonra iktidardan düşmesine neden olacak olan krizin üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Horta, çalışmasında Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde İspanya'daki koşulların neler olduğuna açıklık getirmeye çalışırken, o dönemdeki uluslararası siyasette İspanya'nın rolünü ve savaşmakta olan iki blok ile yürüttüğü ilişkileri incelemiş ve İspanya'yı tarafsız kalmayı seçmeye iten gerçek nedenlerin izini sürmüştür.

Birinci Dünya Savaşı hakkında pek çok dilde ve birçok ülkenin arşivinde belgeler bulunmaktadır. Bu belgeler savaşın siyasi, askeri ve sosyal yönlerine dair bilgiler vermektedir. Arşiv belgeleri bu anlamda birinci el kaynak niteliğindedir. Belgeler kadar değeri olan bir diğer kaynak, savaşa bizzat katılmış veya tanıklık etmiş kişilerin kaleme aldıkları anılardır. Cemal Can Tarımcıoğlu, Savaşın Görgü Tanıkları: Cihan Harbi Hatıralarında Çanakkale Cephesi Tasviri adıyla kaleme aldığı yazısında farklı rütbelerden askerlerin yazdığı hatırat, günlük ve mektuplardan yola çıkarak Çanakkale Cephesi'nde yaşananları ele almaktadır.

Prof. E. Zeynep Suda, Bir Hafıza Mekânı Olarak Çanakkale Savaşları adlı makalesinde toplumsal hafıza kavramı üzerinden Çanakkale Cephesi'ni ele almakta ve buna dair günümüze uzanan süreçte var olan anıt ve malzemelerin diliyle cepheyi farklı bir yönüyle anlatmaktadır. Böylece savaşın devam ettiği yıllardan itibaren oluşturulan hafızanın tam olarak ne ifade ettiği üzerine önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'na girdikten sonra tüm kaynaklarını askerî ihtiyaçlar doğrultusunda seferber eden Osmanlı Devleti'nde silah altına alınan iki buçuk milyon civarındaki askerin yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü evli veya evlilikleri savaş nedeniyle ertelenmiş nişanlılardan oluşuyordu. Savaşın uzayan seyrinde geride bıraktıkları tarafından, kısıtlı haberleşme imkânları nedeniyle vefat ettiği sanılan veya kayıp hükmünde olan askerlerin evlerine

döndüklerinde karşılaştığı problemlerin başında eş veya eş namzetlerinin başkalarıyla evlenmiş, evlendirilmiş olması geliyordu. Diğer bir problem ise askerlerin eş veya nişanlılarının uğradıkları cinsel saldırılardı. Bunların üstüne bir de asker ailelerinin maruz kaldıkları malî zorluklar, açlık ve yoksulluk eklenmekteydi. Bu gelişmelerin cephede bir şekilde duyulması askerin mücadele azmini doğrudan etkilemekteydi. Semih Sefer Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nda Evli ve Nişanlı Askerler başlıklı çalışmasında yukarıda açıklanan sorunlar karşısında Osmanlı Devleti'nin öncelikli cephedeki askerin evi ile olan ilişkisini teminat altına almak için yürüttüğü çalışmaları titizlikle ele almıştır. Seferberlik ilan edildiği sırada gerekli hukuksal altyapıdan yoksun olan devletin, savaş sırasında gerçekleştirdiği müdahaleler ile bir taraftan askerin cephedeki motivasyonunu koruma diğer yandan bozulan toplumsal düzeni yeniden sağlama çabası Sefer'in çalışmasında detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Şehbenderlerinin Eve Dönmesi başlıklı çalışmasında Mustafa Yeni Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle Rusya ve İran'da görev yapmakta olan Osmanlı şehbenderlerinin ülkeye dönme sürecini ele almaktadır. Diplomatik olarak İtalyan sefareti aracılığı ile yürütülen savaşın karşı saflarındaki iki devlet olan Osmanlı Devleti ve Rusya'da tutuklanan diplomatların serbest bırakılmalarına dair çalışmalar ve serbest kalan Osmanlı diplomatlarının geri dönüş seyahatleri konu hakkındaki arşiv belgelerinden hareketle detaylı bir şekilde sunulmaktadır. Yeni, Ruslar tarafından basılarak evrak ve şifre anahtarlarına el konulan Osmanlı şehbenderlerinin bu baskılara hazırlıksız yakalanmalarından hareketle, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine yol açan Rus limanlarına yapılan baskından ülke dışında görev yapan diplomatlar önceden haberdar olmadıkları tespitinde bulunmuştur. Diğer taraftan çalışmada savaşın getirdiği şartlar içinde diplomatların bile uluslararası hukuktan doğan diplomatik dokunulmazlık hakkından mahrum bırakıldığı çarpıcı bir şekilde gösterilmiştir.

Dünyayı etkisi altına alan Birinci Dünya Savaşı, doğal olarak bütün toplumların ortak konusu olmuştur. Öyle ki savaşa katılmayan toplumlar dahi savaşın gidişatını büyük bir ilgiyle takip etmişlerdir. Bu anlamda İspanya basınında Osmanlı İmparatorluğu hakkında yazılanlar dikkate

değerdir. Özlem Şenyıldız “İspanyol Basınında I. Dünya Savaşı’nın Kaybeden Tarafı Olarak Osmanlı İmparatorluğu” adlı makalesinde ağırlıklı olarak savaşın sonucunun İspanyol basınındaki yansımaları üzerinden, Türkiye coğrafyasında yaşananları aktarmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı’nı Osmanlı Devleti açısından bitiren Mondros Mütarekesi, dönemin kamuoyunda çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Barış ve savaşa devam noktasında yoğunlaşan tartışmaların İstanbul basınına nasıl yansıdığı, savaşın etkisine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Mütarekenin imzalanması sonrasındaki bu tartışmalar Erkin Akan’ın kaleme aldığı “*Mondros Mütarekesi’nin İmzalanmasının İstanbul Basınındaki Akisleri*” adlı makalesinde, dönemin gazeteleri yardımıyla incelendi.

Mondros Mütarekesinin uygulanma sürecini ise, mütarekenin 19. maddesi örneğinde Safa Furkan Karacakaya irdeledi. Buna göre, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin müttefiki olan Almanya ve Avusturya vatandaşlarının, Osmanlı topraklarından kendi ülkelerine dönüşleri zorlu bir süreç oldu. Bunun en önemli nedenlerinden biri İtilaf devletlerinin takındığı tutumdur. Kalmak isteyenler de olmakla birlikte yaklaşık 20.000 Alman ve Avusturya askeri ülkelere gönderilmiştir. Karacakaya, bu süreci Osmanlı arşiv kaynaklarından hareketle anlatmaktadır.

Tarih araştırmalarında gazeteler her zaman önemli bir başvuru kaynağı olmuşlardır. Yakın tarihe dair çalışmalarda, üstelik savaşlar söz konusu olduğunda; cephe gerisinde yaşananlara, kamuoyunda yaşanan tartışmalara ve cepheden haberlere gazeteler aracılığıyla ulaşılır. Bu anlamda Mustafa Özsarı ve Sevim Güldürmez’in makaleleri dikkate değerdir. Prof. Özsarı, *Kurtuluş Savaşında Balıkesir* Basınına Genel Bir Bakış adlı makalesinde Balıkesir’in işgali öncesinde çıkan gazeteleri incelemekte ve dönemin haberleri üzerinden Türk Kurtuluş Savaşı’nın ilk cephelerinden olan Balıkesir ve çevresi hakkında bilgiler vermektedir. Ses, Doğru Söz ve İzmir’e Doğru adlı gazeteleri esas alan çalışma, dönemin ruhunu yansıtmaktadır. Sevim Güldürmez ise, *Dönemin Gazeteleri Işığında II. İnönü Zaferinden Sonra Millî Mücadele’ye Yapılan Yardımlar* adlı yazısında II. İnönü Zaferi sonrasında Türk Kurtuluş Savaşı’na yapılan yardımları, dönemin gazetelerinden derlediği haberler ile aktarmaktadır.

Buna göre, Türkiye içinden ve dışından Türk ve Müslüman kökenliler, Anadolu'daki mücadeleye destek amacıyla yoğun bir yardım kampanyası yürütmüşlerdir.

Prof. Cezmi Eraslan *İstiklal Harbinin Sonunda Subay Hatıraları Üzerine Bazı Değerlendirmeler (Eve Dönen Asker İçin Hayat Kaldığı Yerden Devam Eder)* adlı çalışmasında tarihin ve özelde savaş tarihine dair çalışmaların vaz geçilmez kaynaklarından biri olan hatıralardan hareketle uzun bir savaş döneminden sonra sivil hayata geçiş ve sonrasında subayların sosyo-psikolojik durumlarını analiz etmiştir.

Ayfer Yazkan Kubal *Turkish Cypriot Perception of the Treaty of Lausanne* başlıklı çalışmada esasında Kıbrıs Türk toplumunun günümüzdeki kimlik algısına Lozan Antlaşması'nın etkilerini incelemektedir. 1878'de İngiltere'ye geçici olarak devredilen Kıbrıs 1914'te I. Dünya Savaşı başladığında İngiltere tarafından ilhak edilecek, Lozan Antlaşması'ndaki ilgili maddeler ile söz konusu ilhak hukuki bir zemine oturacaktır. Kubal çalışmasında Kıbrıs'taki bir grup Türk aydınının adanın tekrar Türkiye'ye iadesi gayretlerine değinerek ve adanın kendi tarihindeki önemli aşamaları dikkate alarak Kıbrıs Türklerinin ulusal kimliklerinin oluşmasındaki tarihi etkenlere ışık tutmaya çalışmıştır.

Çiğdem Sürücü *Alman Kaynaklarına Göre Almanya'nın Herero Sömürgesi ve Soykırımı* adlı yazısında I. Dünya Savaşı'nın en önemli tetikleyicilerinden olan sömürgecilik yarışını, Almanya'nın **sömürgesi olan günümüzde Güney Afrika ülkesi Namibya'daki** uygulamaları özelinde ele almaktadır. Sömürgecilik yarışına rakiplerine göre oldukça geç bir tarihte katılan Alman İmparatorluğu yine rakiplerine göre çok az sayıda sömürge elde edebilmiştir. Bununla birlikte, elde ettiği sömürgelerdeki uygulamaları rakipleri İngiliz ve Fransız hükümetlerinden geri kalmamış, bunu yaparken maksimum faydayı sağlamak adına yerli halka karşı kaba kuvvet ve şiddet sıkça ve herhangi bir kurala bağlı olmaksızın kullanılan araçlar olmuştur. Bu baskılar ve uygulanan ekonomik politikalar karşısında isyan eden yerli halka karşı soykırıma varan sert müdahalelerde bulunulacaktır. Sürücü, çalışmanın odak noktası olan 1904 tarihli Herero katliamında ve akabinde

1907 yılına kadar çeşitli nedenlerle yaşanan olaylarda Herero nüfusunun dörtte üçü Alman koloni idaresi tarafından katledildiğini kaydetmektedir.

Murat Yiğit *Savaş ve İsyan Arasında Askeri Darbe* konulu çalışmasında askeri darbe olgusunu savaş kuramı içinde incelemektedir. Bu konuya bakış açısı Clausewitz'in gerçek savaş ve mutlak savaş paradigmasıdır. Yiğit, etkileri bakımından savaşlarla pek çok ortak yönü bulunan askeri darbelerin “yeni savaşlar” kavramsallaştırmasında nereye konumlandırılması gerektiğini tartışmaktadır. Yiğit siyaseti hedefe koyarak meşruiyet çizgisinin dışına çıkan darbecilerin dış düşmanlarla hedef ortaklığı içinde olduklarının altını çizmektedir. Özellikle askeri darbelerdeki dış destek ve bağlantılardan hareketle bu tür eylemleri gayri nizami harp olarak niteleyen Yiğit, cuntacı subayların kimlik, çıkar ve ilişkilerinin dış boyutunun darbenin savaşın bir alternatifi veya uzantısı olarak görülmesini desteklediğini savunmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı, 1918’de sonra ermekle birlikte etkileri uzun yıllar hissedildi. Bu savaşın sonuçları İkinci Dünya Savaşı’nın da sebeplerinin bir kısmını oluşturdu. Dünya iki kutuplu bir gerilim ortamına sürüklendi. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemin politika belirleyicileri Sovyet Rusya ve Amerika oldu. Soğuk Savaş’a giden bu süreci Derya Kılıçkaya *Akbaba Mizah Dergisi Etrafında Sovyet Tehdidi ve Soğuk Savaş’a Giden Yol* adlı yazısında incelemektedir. Karikatürlerin kullandığı dil ve o dönem önem verilen konuları bu yazıda bulmak mümkün.

Burcu Kutlu Dilbaz’ın, Osmanlı Devleti’ndeki başlangıcı bir savaşın sonucu olan arkeolojik faaliyetlerin savaşlardan ne boyutta etkilendiğini ele aldığı *Osmanlı Devleti’nde Savaşların Arkeolojiye Etkileri* başlıklı çalışmasında Osmanlı Devleti’nin bilhassa savaşların yol açtığı olağan üstü şartlar içinde arkeolojik eserleri korumak için attığı adımlar örneklerle ortaya konulmaktadır. Çalışmadan öğrendiğimize göre 1912 tarihli *Muhafaza-i Abidât Nizamnamesi* devletin bu çabalarının bir ürünü olarak yayınlanmıştır. Dilbaz çalışmasında özellikle 1912’den başlamak üzere Birinci Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Devleti’nde yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen arkeolojik faaliyetlerin akıbetlerini okuyucuya sunmaktadır.

Hüseyin Sarıkaya *Mısır'ın İşgali (1798-1801) Karşısında Osmanlı İdaresi Ve Toplumu* konulu çalışmasında Napoléon Bonaparte kumandasındaki Fransız ordularının 1798'de Mısır'ı işgal etmesiyle başlayan siyasi ve askeri süreçteki gelişmeler etrafında gerek Osmanlı merkezi idaresinin gerekse Osmanlı topraklarında ikamet eden toplulukların işgal karşısındaki tavırları ile alınan tedbirlerin keyfiyetini irdelemektedir. Bu doğrultuda Bonaparte'nin Mayıs 1798'de Mısır'a hareketinden başlayarak Osmanlı-İngiliz müttefik kuvvetleri tarafından Fransız ordusunun bölgeden çıkarılmasına kadar olan zaman diliminde meydana gelen olayların genel bir tablosu ortaya konulmuş; işgalin dikkati çeken bir yönü olarak Fransızların bölgeyi rahatça işgal ederek nüfuzlarını sağlamlaştırmak adına Osmanlı idaresini ve toplumunu aldatmaya yönelik başvurdukları politikalar ele alınmıştır. Çalışmada bilhassa Fransız işgalcilerin ilk muhatapları olarak Mısır halkı başta olmak üzere çevre toplulukların, bedevi unsurların ve bölgedeki gayrimüslimlerin işgal sırasında sergiledikleri, birbiriyle taban tabana zıt tutumları ve tepkileri hakkında değerli bulgular paylaşılmaktadır.

Son olarak Mustafa H. Sayar *Anadolu'daki Eskiçağ Dönemi Savaş Alanlarından Birkaçının Yerleri Ve Buralarda Yapılan Savaşlar Hakkında Düşünceler* adlı çalışmasında M.Ö. 5. yüzyılın ilk çeyreğinden M. S. 4. yüzyılın başına kadar Anadolu yarımadasında yapılmış olan kara ve deniz muharebelerinden bazı örnekleri coğrafi konumları ile eskiçağ kaynaklarının verdikleri bilgiler kapsamında ana hatlarıyla kronolojik sırayla sunmaktadır. Prof. Sayar çalışmasında bahsettiği eskiçağ dönemi savaş meydanlarının önemli bir bölümünün Anadolu yarımadasının batı ve iç batı kesimlerinde ve Boğazlar bölgelerinde yoğunlaştığının görüldüğü; bunun başta gelen nedeninin Anadolu'nun batı yarısının Ege ve Trakya üzerinden Güneydoğu Avrupa ve Akdeniz'in diğer bölgeleri ile olan ilişkilerden ve her iki kıtada gelişen siyasi ve sosyal olayların sonuçlarının sıcak çatışmalara dönüşerek son sözün silah kullanılarak söylendiği bölgeler olmasından kaynaklandığı tespitinde bulunmaktadır.

Kitapta yer alan makaleler bütün olarak değerlendirildiğinde merkezde Birinci Dünya Savaşı olmak üzere insanlık tarihinin önemli bir gerçeği olan savaşların çok çeşitli yönlerine ışık tutarak, farklı ve yeni bakış açıları getirdikleri görülecektir. Bu nedenle kitapta bir iç başlıklandırmaya

gidilmeyerek söz konusu çeşitliliğin ikinci planda kalmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Öncelikle değerli çalışmalarıyla böyle bir eserin ortaya çıkmasını mümkün kılan değerli yazarlara teşekkür ederiz. Böyle bir çalışmaya olan ihtiyaca işaret ederek, kitabın yayınlanmasına kadar olan her aşamadaki himayeleri için Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hayati DEVELİ'ye toplam dört kitaptan oluşan serinin baş editörü Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK'a kitabın hazırlanması sırasında kendilerinden çeşitli yardımlar gördüğümüz İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Prof. Dr. Mahir AYDIN ve Doç. Dr. Aliye EROL ÖZDİZBAY'a, en samimi teşekkürlerimizi sunmaktan mutluluk duyuyoruz. Kitabın okuyucuyla buluşmasını sağlayan Hiperkitap'ın değerli yöneticilerine bilime yaptıkları katkılar için teşekkür ederiz. En büyük temennimiz üzerinden yüz yıl geçen Birinci Dünya Savaşı'nın ve genel olarak savaşların oldukça geniş bir perspektiften anlaşılmasını hedefleyen bu kitabın faydalı olmasıdır.

Metin ÜNVER-Mustafa TANRIVERDİ

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN İMZALANMASININ İSTANBUL BASININDAKİ AKİSLERİ

Erkin Akan*

Giriş

Alman Ordusu, 8 Ağustos 1918'de², Amiens'in doğusuna, Fransız ve İngiliz askeri kuvvetlerinin birleştiği yere bir saldırı yapmış ve bu saldırıda rakiplerine oranla daha fazla tank kullanmasına rağmen başarısız olmuştur. Bu başarısızlık, Ludendorf'ta, savaşın kaybedileceği hissinin oluşmasına neden olmuştur. Alman Devleti'nin ileri gelenleri Kayzer Wilhelm, Başbakan Hertling, Dışişleri Bakanı Hintze, Ludendorf, Hindenburg, 13-14 Ağustos 1918'de Spa'daki Alman karargâhında 8 Ağustos başarısızlığını görüşmek için toplanmışlar ve bu toplantıda Ludendorf savaşın saldırı ile değil, diplomatik arayışlarla sonlandırılması gerektiğini söylemiştir.³ Alman Ordusu'nun başarısızlığından üç gün sonra Osmanlı Devleti'nin Sofya Büyükelçiliği, içerisinde önemli tespitler olan bir değerlendirme yapmıştır: Bulgar Ordusu savaşma isteğini yitirmiştir, cepheden dönen askerlerin ifadesine göre Bulgaristan, Eylül 1918 ortalarında tek başına bir barış yapacaktır. Ayrıca doğruluğu teyit edilmese de Malinof Hükümeti'nin tek başına bir barış yapma niyetinde olduğu haberleri mevcuttur.⁴ Bütün bu olumsuzluklar ve haberler Talat Paşa'yı harekete geçmeye zorlamıştır.

Sadrazam Talat Paşa, 3 Eylül 1918 tarihli Balkan treniyle Berlin'e doğru hareket etmiştir. Gazetelere göre Talat Paşa'nın Berlin'e gidişinin

Erkin Akan, Polis Akademisi (erkinakan48@gmail.com)

2 Ludendorf, savaştan sonra 8 Ağustos 1918'de yaşanan başarısızlık ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede, bu günü Alman Ordusu'nun kara günü olarak nitelemiştir. Bakınız. (bkz) Basil Lidell Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2014, s. 542.

3 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: III Kısım IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1991, s. 674-675.

4 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): Hariciye (HR). Sofya Seferati. (SFR04)*, Dosya: 287, Gömlek: 79, 11 Ağustos 1918, s. 1/1 ve s. 1/2.

birinci nedeni: Almanya ile Bolşevik Rusya arasında imzalanan anlaşma hakkında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya¹ hakkındaki görüşlerini Alman siyasetçilerine aktarmaktır.² Talat Paşa'nın Berlin'e doğru hareket ettiği Balkan treninin bir diğer önemli konuğu da Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Kont Brenstorf'tur.³ Dönemin tanıklarından biri olan Celal Bayar anılarında, Talat Paşa'nın Almanya ziyaretinin bir başka amacının da olduğunu yazmıştır: “Yalnız Talât Paşa'nın Avrupa seyahatinde müttefiklerle halledeceği işler arasında sulh meselesi de vardı. Paşa, sulh temayülü ile iktidar mevkine gelen Bulgar Başvekili Malinov [Malinof] ve Avusturya hükümeti ile anlaşarak Almanları toplu bir barışa kandırmak olmazsa zorlamak kararında idi. Buna evvela Malinov'un hastalığı sonra da Bulgar cephesinin yıkılması engel olmuştur.”⁴ Talat Paşa'nın, yolunun üzerindeki duraklar olan Sofya ve Viyana'da yaptığı açıklamalar incelendiğinde Celal Bayar'ın yaptığı tespitin doğru olduğu görülecektir.

Talat Paşa, gezisinin duraklarından biri olan Sofya'da, Kampana gazetesine bir beyanat vermiş ve bu beyanat gazetenin 5 Eylül 1918 tarihli sayısında yayınlanmıştır: Talat Paşa, Bulgaristan ve Türkiye'nin çıkarlarının ortak olduğunu bu iki ülkenin birbirlerine yardım etmesi gerektiğini söyledikten sonra sözü barış meselesine getirmiştir. Paşa'ya göre yakında savaşın devamından düşmanlarda bir fayda görmeyeceklerini anlayacaklar ve böylece barış şartları oluşmuş olacaktı.⁵ Talat Paşa ilk defa Sofya'da barışa vurgu yapmıştır.

Talat Paşa'nın gezisinin ikinci durağı Viyana olmuştur. 5 Eylül 1918'de Viyana'da; Talat Paşa, Bulgaristan Kralı, Almanya Dışişleri Bakanı Hınçe

1 Brest-Litovsk Antlaşmasına ek olarak Almanya ve Rusya arasında imzalanan anlaşmaya göre Almanya, Bakü'nün Rusya'ya ait olduğunu kabul etmiştir. Bkz. *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, Cilt: II, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını 2013, s. 255.

2 “Talat Paşa'nın Seyahati”, *Sabah*, 4 Eylül 1334, s. 1; “Sadrazam Paşa'nın Seyahati”, *Âti*, 4 Eylül 1334, s.1; “Kafkasya Meselesi”, *Tanin*, 9 Eylül 1334, s. 1; “Müttefikler Arasında”, *Tanin*, 4 Eylül 1334, s. 1.

3 “Kont Brenstorf'un Hareketi”, *Sabah*, 4 Eylül 1334, s. 1; “Almanya Sefiri”, *Âti*, 4 Eylül 1334, s. 1.

4 Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, Cilt: I, İstanbul: Baha Matbaası 1965, s. 14; Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Meclis-i Mebusan'ın 5. Şubesinde sorgulanan dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi Bey, Talat Paşa'nın Almanya gezisi ile ilgili olarak, Celal Bayar'ın düşüncelerine paralel ifade vermiştir. Bkz. Âli Türkgeldi, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları 1948, s. 8.

5 “Talat Paşa'nın Beyanati”, *Sabah*, 7 Eylül 1334, s. 1; “Talat Paşa İle Mülakat”, *Tanin*, 7 Eylül 1334, s. 4.

[Hintze] ve Avusturya-Macaristan temsilcilerinin de katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantıdan sonra Almanya Dışişleri Bakanı Fon Hinçe, Viyana'daki Almanya sefaretinde Avusturyalı gazetecilere barış ile ilgili bir açıklama yapmıştır: Almanya Dışişleri Bakanı Hinçe'ye göre ümitsizliğe gerek yoktur, Doğu'da olduğu gibi Batıda da yakın zamanda barış yapılacaktır.¹ Viyana'daki toplantıdan sonra, Viyana'da, barış ile ilgili ikinci beyanata Talat Paşa vermiştir. Talat Paşa'nın beyanata 7 Eylül 1918 tarihli Noya Fraye Presse'de yayınlanmıştır: *"Kıştan evvel sulh akt olunacaktır. Benim intizarım hadisatın mantığı üzerine müessesistir. Bu mantık nihayet hükmünü icra edecek ve harp namına artık yapılacak bir şey kalmamıştır. Harpten ne gibi semereler istihsal etmek mümkünse istihsal olunmuştur. Harbin bundan sonra devamı lüzumsuzdur."*² Talat Paşa, barış ile ilgili yaptığı ikinci açıklamada, barış için zamanda vermiştir.

Talat Paşa, 8 Eylül 1918 sabah saat on birde Berlin'e ulaşmış ve Berlin'de Adlon oteline yerleşmiştir. Görüşmelerini oteldeki odasında yürütmüştür. Talat Paşa'nın gelişinden bir gün sonra Almanya Dışişleri Bakanı Fon Hinçe [Hintze], Talat Paşa adına bir ziyafet düzenlemiştir.³

Talat Paşa'nın Berlin'e ulaşmasından altı gün sonra, 14 Eylül 1918'de, Avusturya bir barış notası vermiştir. Notaya göre, savaşı devletler, savaş devam ettiği sırada, hiçbir taahhüt altına girmeden, tarafsız bir ülkede toplanıp barış üzerine konuşmalıydılar.⁴ Talat Paşa, Macar gazetesi Azeşe, Avusturya-Macaristan notası ile ilgili bir değerlendirmede bulunmuştur: Talat Paşa notayı onayladığını söyledikten sonra, notanın İtilaf Devletleri tarafından kabul edilmeyeceğini ama bunun bir başarısızlık olarak

1 "Viyana'daki Müzakerat", *Sabah*, 8 Eylül 1334, s. 1; "Fon Hinçe'nin [Hintze] Beyanata", *Yeni Gün*, 8 Eylül 1918, s. 1; "Almanya Hariciye Nazırı Viyana'da", *Âti*, 8 Eylül 1334, s. 1.

2 "Sulh Hakkında Mühim Sözler", *Vakit*, 12 Eylül 1334, s. 1; Talat Paşa'nın açıklamasının diğer çevirileri için bkz. "Sadrazam Paşanın Beyanata", *Tanin*, 12 Eylül 1334, s. 3; "Kıştan Evvel Sulh", *Yeni Gün*, 10 Eylül 1334, s. 2; "Sadrazam Paşanın Beyanata", *Âti*, 10 Eylül 1334, s. 1; "Sulh Yakın Mı?", *Sabah*, 10 Eylül 1334, s. 1.

3 "Sadrazam Paşanın Seyahati", *Tanin*, 9 Eylül 1334, s. 1; "Talat Paşa'nın Berlin'e Muvasalatı", *Sabah*, 9 Eylül 1334, s. 1; "Sadrazam Talat Paşa Berlin'de", *Yeni Gün*, 9 Eylül 1334, s. 2; "Sadrazam Paşanın Seyahati", *Âti*, 9 Eylül 1334, s. 2; "Sadrazam Paşanın Şerefine Ziyafet", *Sabah*, 10 Eylül 1334, s. 2; "Sadrazam Paşanın Seyahati", *Tanin*, 10 Eylül 1334, s. 4.

4 "Avusturya-Macaristan'ın Sulh Teklifi", *Sabah*, 16 Eylül 1334, s. 2; "Avusturya-Macaristan'ın Sulh Notası", *Sabah*, 17 Eylül 1334, s. 1; "Mahremane Müdave-i Efkar", *Tanin*, 16 Eylül 1334, s. 4; "Avusturya-Macaristan Sulh Teklif Ediyor", *Yeni Gün*, 16 Eylül 1334, s. 1; "Avusturya-Macaristan Hükümetinin Düvel-i Muhasamayı Sulh Müzakeratına Daveti", *Âti*, 16 Eylül 1334, s. 1.

değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmiştir.¹ Talat Paşa, 26 Eylül 1918'de Berlin'de Alman gazetelerine, Avusturya notası ile ilgili bir açıklama yapmış ve bu notanın verileceğini önceden bildiğini söylemiştir.² Tanin Gazetesi, Avusturya'nın bu notayı, kendi ezeli düşmanı Rusya'nın savaş dışı kalması nedeniyle verdiği kanaatindedir.³ Yeni Gün Gazetesi'nin başyazarı Yunus Nadi, barış notasının, ittifakın ortak notası olarak verilmesinin daha iyi olacağını yazmıştı.⁴ İtilaf Devletleri kendilerini askeri olarak üstün durumda gördükleri için Avusturya'nın barış notasını kabul etmemişlerdir.

Avusturya-Macaristan notasının verilmesinden bir gün sonra (15 Eylül 1918'de) Osmanlı Devleti'nin Sofya Ateşemiliteri iki önemli önemli tespit yapmıştır: bir, Bulgaristan kamuoyu ne olursa olsun barış yapılması taraftarıdır. İki, Bulgaristan kamuoyu İngiltere ile birleşerek barışa ulaşma taraftarıdır ama Kasım 1918'e kadar genel bir barış yapılmazsa veya bu tarihe kadar Bulgaristan İngiltere ile birleşmezse Bulgaristan Ordusu silah bırakacaktır.⁵ Bu öngörülerini kısaltan bir gelişme oldu. 15 Eylül 1918'de, Fransız ve Sırp kuvvetleri, Makedonya'da Bulgaristan'a saldırdılar. Üstün kuvvetlere sahip Fransız ve Sırp kuvvetleri, 18 Eylül'de Bulgar cephesinde bir yarılma meydana getirdiler ve kuzeye doğru ilerlemeyi başardılar. Bu ilerleme karşısında Bulgaristan kuvvetleri, Manastır'dan Doyran Gölüne kadar çekilmek zorunda kaldı. Burada, Fransız ve Sırp kuvvetlerine sadece Bulgarlar yenilmemiştir. Bulgar kuvvetlerine yardıma gelen Alman kuvvetleri de yenilmiştir. Bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak Bulgaristan, 25 Eylül 1918'de İtilaf Devletleri'nden ateşkes istemiştir.⁶

İstanbul'daki kamuoyu, Bulgaristan'ın mütareke istemiş olduğunu Alman Volf ajansının geçtiği telgraf haberden öğrendi. Habere göre Bulgaristan Başkanı Malinof, kendi kralına, parlamentosuna, ordusunun

1 "Talat Paşa'nın Beyanati", *Tanin*, 24 Eylül 1334, s. 1.

2 "Talat Paşa'nın Beyanati", *Sabah*, 27 Eylül 1334, s. 1; "Talat Paşa'nın Beyanati", *Tanin*, 27 Eylül 1334, s. 1; "Sadrazam Paşanın Beyanati", *Yeni Gün*, 27 Eylül 1334, s. 1; "Talat Paşa'nın Beyanati", *Âti*, 27 Eylül 1334, s. 1; "Sulh Teklifi Hakkında Talat Paşa'nın Beyanati", *İkdam*, 27 Eylül 1334, s. 1.

3 "Avusturya'nın Daveti", *Tanin*, 17 Eylül 1334, s. 1.

4 Yunus Nadi, "Avusturya'nın Sulh Teklifi", *Yeni Gün*, 17 Eylül 1334, s. 1.

5 BOA: HR. SFR04. , Dosya: 287, Gömlek: 92, 15 Eylül 334, s. 1-2.

6 Yusuf Hikmet Bayur, *a. g. e.* , s. 679-680; "Malinof'un Sulh Teklifi", *Sabah*, 29 Eylül 1334, s. 1; Gotthard Jaesche, *Türk İnkılabı Tarihi Kronolojisi*, C. I, Çeviren: Niyazi Recep Aksu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları 1939, s. 19.

başkomutanına danışmadan İtilaf Devletleri'nden mütareke istemiştir.¹ Alman ajansı haberde, mütarekeyi sadece Malinof istemiş şeklinde vererek bu haberin sarsıntılarını azaltmaya çalışmıştır. Alman ajansının bu çabasına Vakıf, Yeni Gün ve Tanin gazeteleri destek vermiştir.

Vakıf'ın başyazarı Ahmet Emin, bu olay karşısında, Romanya ve İtalya'nın Birinci Dünya Savaşına katıldıkları zamankine oranla daha az endişelenilmesi gerektiğini yazmıştır.² Tanin'e göre Bulgaristan'ın mütareke istemiş olması, Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile arasındaki ulaşım olumsuz etki etmeyecekti.³ Yeni Gün'ün başyazarı Yunus Nadi, Bulgaristan'ın mütareke istemiş olmasını "*Ufak Bir Sarsıntı*" olarak nitelemiştir.⁴ Anılan bu yazıların veya düşüncelerin amacı: Bulgaristan'ın mütareke istemiş olmasının sarsıntılarını azaltmaktır. Fakat bu çabalar başarılı olmamıştır.

Maliye Bakanı Liyapçef, büyükelçilerden Radev ve General Lokof'tan oluşan Bulgar mütareke heyeti, Selanik'e giderek, İtilaf Devletleri Doğu Orduları Başkomutanı General French Desperey ile 29 Eylül 1918'de mütareke imzalamıştır. İmzalanan mütarekenin açık maddeleri şunlardır: Bulgaristan 1914 yılındaki sınırlarına çekilecektir. Seferber halde bulunan Bulgaristan ordusu terhis edilecektir. Bulgar ordusunun silah ve mühimmatları İngiliz subaylarının kontrolü altında bulunan depolara konacaktır. Mütarekenin imzasından sonraki dört hafta içinde Alman ve Avusturya vatandaşları Bulgaristan'ı terk edeceklerdir.⁵ Bulgaristan'ın imzaladığı mütarekenin açık maddeleri dışında gizli maddeleri de bulunuyordu: İtilaf Devletleri, Bulgaristan'ın arazisini, onun eski müttefiklerine karşı kullanabileceklerdi. Bulgaristan'daki stratejik yerler, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecekti. Bulgaristan'ın limanları tarafsız

1 Necmeddin Sadık, "Mütareke Teklifi", *Akşam*, 28 Eylül 1334, s. 1; "Malinof Mütareke Teklif Etmiş", *Vakit*, 28 Eylül 1334, s. 1; "Malinof Mütareke Teklif Etmiş", *Sabah*, 28 Eylül 1334, s. 1; "Malinof Mütareke Teklif Etmiş", *Tanin*, 28 Eylül 1334, s. 4; "Bulgaristan'da Vaziyet", *Âti*, 29 Eylül 1334, s. 1; "Fon Hinçe'nin Beyanatı", *Sabah*, 29 Eylül 1334, s. 1.

2 Ahmet Emin, "Bulgaristan İşleri", *Vakit*, 29 Eylül 1334, s. 1.

3 "Yeni Vaziyet", *Tanin*, 29 Eylül 1334, s. 1.

4 Yunus Nadi, "Ufak Bir Sarsıntı", *Yeni Gün*, 29 Eylül 1334, s. 1.

5 "Mütareke İmza Edildi", *Tanin*, 3 Teşrinievvel 1334, s. 1; "Subraniye Bugün Toplanıyor", *Sabah*, 4 Teşrinievvel 1334, s. 1; "Bulgaristan Vakayı ve Sulh", *Âti*, 4 Ekim 1334, s. 1; "Sulh Yerine Mütareke", *Vakit*, 4 Teşrinievvel 1334, s. 1; "Bulgarlar Sulh Yerine Kaim Dört Maddelik Bir Mütareke Yaptılar", *Akşam*, 4 Teşrinievvel 1334, s. 1; "Mütareke Akt Edildi", *Sabah*, 4 Teşrinievvel 1334, s. 2.

devletlerin ve İtilaf Devletleri'nin kullanımına açılacaktı. Bulgar ordusu, eski müttefikleriyle ilişkisini kesecekti.¹

Bulgar mütarekesinin imzalanmasından sonra, Bulgaristan Başbakanı Malinof, Bulgar Milli Meclisi Subraniye'nin 5 Ekim 1918 tarihli toplantısında, mütarekenin hangi gerekçe ile yapıldığını açıklamıştır: Malinof'un anlatımına göre Almanya, Bulgaristan'a para yardımını Ocak 1918'de mühimmat yardımını da Şubat 1918'de kesmiştir. Malinof, 15 Ağustos 1918'de hem Almanya'ya hem de Avusturya'ya birer nota vererek durumun vahametini anlatmıştır. Malinof'un yardım çağrısına Almanya 28 Ağustos'ta cevap vermiş ama Avusturya cevap vermemiştir. Almanya'nın söz verdiği yardımın ulaşmaması üzerine Bulgaristan mütareke yapmıştır.²

Bulgaristan'ın mütareke yaparak içinde bulunduğu gruptan ayrılması, grubun diğer üyeleri olan Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ı barış aramaya zorlamıştır.

1-Mütareke Müzakerelerine Gidiş

Bulgaristan'ın ateşkes istemesinin etkileri Alman idarecilerinin üzerinde etkisini göstermiştir. Bulgaristan'ın imzaladığı mütarekeden sonra Almanya için durumun daha da kötüleştiğini gören Ludendorf, bir an önce mütareke yapılması düşüncesini Hindenburg'a açmış ve Hindenburg, Ludendorf'u haklı bulmuştur. 29 Eylül 1918'de Ludendorf, Hintze, Hindenburg Spa'daki Alman karargâhında mütareke yapılması fikrini görüşmüşlerdi. Görüşmenin sonunda; tarafsız bir devlet aracılığıyla barış istemenin imkânsız olması, Almanyadaki iç karışıklıklar ve bu iç karışıklıkların getireceği tehlikeler göz önüne alınarak, mütareke için Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a başvurulması kararını almışlardı. Alınan karar, Alman İmparatoru Wilhelm'in onayını sunulmuş, imparator bu kararı kabul etmiştir.³ Almanya, İstanbul'daki Almanya Büyükelçisi Bernstorff aracılığıyla, Wilson ilkeleri temelinde barışma yapma niyetinde olduğunu, 1 Ekim 1918'de Osmanlı Devletine bildirmiştir.⁴

1 Âli Türk geldi, *a. g. e.* , s. 8-10.

2 BOA: HR. SFR04. , Dosya: 422, Gömlek: 59, 6 Teşrinievvel 1334, s. 1.

3 Âli Türk geldi, *a. g. e.* , s. 10-11; Yusuf Hikmet Bayur, *a. g. e.* , s. 682-685.

4 Maliye Nazırı Cavid Bey, *Felâket Günleri (Mütareke Devrinin Feci Tarihi)*, Cilt: I, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları 2000, s. 3.

Almanya, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan, 5 Ekim 1918'de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a, içerikleri birbirine benzer olan birer barış notası verdiler. Almanya'nın notasını İsviçre, Avusturya-Macaristan'ın notasını İsveç, Osmanlı Devleti'nin notasını ise İspanya Wilson'a ulaştırmıştır.¹

Osmanlı Devleti'nin verdiği notanın metni şöyledir: “Zirde vazü'l-imza Devlet-i Osmaniye maslahatgüzarı hükümeti metbuasından aldığı emr üzerine hükümet-i kraliyeden şurasını rica ile kesb-i şeref eder ki Osmanlı Hükümetinin Cemahir-i Müttehida-i Amerika Reisi Cumhuriyundan sulh emr-i iadesini üzerine almasını ve bi'l-cümle hükümat-ı muhasamayı bu talepten haberdar ederek kendilerini müzakerata başlanmak üzere murahhaslar tayinine davet etmesini rica ettiğini Cemahir-i müttehida-i Amerika Reis-i Cumhuri Efendiye tebliğ etsin. Hükümet-i Osmaniye Cemahir-i müttehida-i Amerika Reis-i Cumhuriyunun 8 Kânunusani 1918 tarihinde kongreye gönderdiği beyannamesinde muahharan vaki olan beyanatında ve hususiyle 27 Eylül tarihli nutkunda çizdiği programı müzakerata esas almak üzere kabul eyler. Sefk-i dimaya (kan dökmeye) nihayet vermek üzere Hükümet-i Osmaniye karada, denizde ve havada derhal umumi bir mütareke akdine delâlet edilmesini de rica eder.”² Notada Wilson İlkelerine vurgu yapılmıştır.

Barış notasının iç siyasette de yansımaları olmuştur. Savaşı idare etmiş bir hükümetin, barış görüşmelerini yürütemeyeceğinden hareketle, Talat Paşa kabinesi 7 Ekim 1918'de istifa etmiştir. Padişah Vahdetin, yeni hükümet kuruluncaya kadar, Talat Paşa kabinesinin yerinde kalmasını istemişti. Talat Paşa da bu teklifi kabul etmiştir. Padişah Vahdetin yeni hükümeti kurma görevini Tevfik Paşa'ya vermiştir.³ Fakat Tevfik Paşa, hükümet kurmayı başaramamıştır. Bu durumun nedeni: Tevfik Paşa'nın kuracağı hükümete Talat Paşa'nın müdahale edip yeni hükümette Cavit Bey

1 “Yeni Umumi Sulh”, *Tanin*, 6 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Mütareke ve Müsâlaha Teklifi”, *Yeni Gün*, 6 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Amerika Reisine Suret-i Resmîyede Müracaat”, *İkdam*, 6 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Tarafımızdan Sulh Teklifi”, *Âti*, 6 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Sulhu Umumi Yaklaşıyor”, *Sabah*, 6 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Sulh Notamızın Metni”, *Vakit*, 8 Teşrinievvel 1334, s. 1.

2 “Notanın Türkçe Suret-i Mütercimesi”, *Vakit*, 8 Teşrinievvel 1334, s. 1; Sulh notasının bir başka çevirisi için Bkz. “Sulh Teklifi Hakkındaki Nota”, *Sabah*, 8 Teşrinievvel 1334, s. 1.

3 “Talat Paşa Kabinesinin İstifası”, *Akşam*, 8 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Yeni Kabine”, *Tanin*, 9 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Kabine Tebeddülü”, *Sabah*, 10 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Kabine Meselesi”, *Âti*, 10 Teşrinievvel 1334, s. 1; Yusuf Hikmet Bayur, *a. g. e.*, s. 703.

ve Rahmi Bey'in bulunmasını istemiş olmasıdır.¹ Bu müdahale nedeniyle Tevfik Paşa ve Talat Paşa, Âti gazetesi üzerinden birbirleri ile tartışmışlardır. İlk hamle Tevfik Paşadan gelmiştir. Tevfik Paşa, karma bir hükümet kurmak istemediği için hükümet kurma çalışmalarını bıraktığını söylemiştir. Tevfik Paşa'nın açıklamasından bir gün sonra, 22 Ekim 1918 tarihli Âti'de Talat Paşa'nın açıklaması yayınlandı. Talat Paşa, hem Tevfik Paşa hem de İzzet Paşa hükümetlerinin kuruluş çalışmalarına müdahale etmediğini; ama fikri sorulduğunda görüş beyan ettiğini söylemiştir.² Akşam'ın başyazarı Necmeddin Sadık'a göre, Talat Paşa hükümetinin istifasından hemen sonra yeni bir hükümet kurulamamasının sorumlusu, kendi düşüncesi dışında farklı düşüncelerin gelişmesine meydan bırakmayan İttihat ve Terakki Partisi'dir.³

Tevfik Paşadan sonra hükümet kurma görevini üstelen İzzet Paşa yeni hükümeti 14 Ekim 1918'de kurmuştur. Hükümetin üyelerinin görev dağılımı şöyleydi: Sadrazam ve Harbiye Nazır İzzet Paşa, Şeyhülislam Ömer Hulusi Efendi, Adliye Bakanı Hayri Bey, İçişleri Bakanı Fethi Bey, Şura-yı Devlet Başkanı Reşit Akif Paşa, Maliye Bakanı Cavid Bey, Maarif Bakanı Said Bey, Nafia Bakanı Ziya Paşa, Evkaf Bakanı Abdurrahman Şeref Bey, İaşe Bakanı Celalettin Muhtar Bey, Dışişleri Bakanlığına vekâleten Nabi Bey, Ticaret ve Ziraat Bakanlığına vekâleten Nafia Bakanı Ziya Paşa, Posta ve Telgraf Bakanlığına vekâleten Evkaf Bakanı Abdurrahman Şeref Bey.⁴ Tasviri Efkâr gazetesi, İzzet Paşa hükümetini, dışarıda barış, içerde reform hükümeti olarak nitelemiştir.⁵ Sabah gazetesine göre İzzet Paşa hükümeti, tarafsız kişilerden oluşan karma bir hükümetti.⁶ İzzet Paşa hükümeti, hükümet programında, hükümetin birinci görevinin barış yapmak olduğunu vurgulamıştır: “İçinde yaşadığımız tarihi saatlerde bizden ati için mufassal

1 Maliye Nazırı Cavid Bey, *a. g. e.*, s. 5; Ali Kemal, “Talat Paşa ve Beyanatı”, *Sabah*, 23 Teşrinievvel 1334, s. 1.

2 “Tevfik Paşa'nın Beyanatı”, Âti, 21 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Talat Paşa'nın Beyanatı”, Âti, 22 Teşrinievvel 1334, s. 1.

3 Necmeddin Sadık, “Adam Azlığı”, *Akşam*, 12 Teşrinievvel 1334, s. 1.

4 “Tahrir-i Sadaret”, *Takvim-i Vakayi*, No: 3368, 15 Teşrinievvel 1334, s. 1-2; “Kabine Teşekkül Etti”, 14 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Yeni Kabine Erkânı”, *Tanin*, 15 Teşrinievvel 1334, s. 2; “İzzet Paşa Kabinesi Teşekkül Etti”, *Sabah*, 14 Ekim 1334, s. 1; “Kabinenin Suret-i Katiyede Teşekkülü”, Âti, 14 Teşrinievvel 1334, s. 1.

5 “Kabine Erkânına Umumi Bir Nazar”, *Tasviri Efkâr*, 15 Teşrinievvel 1334, s. 1.

6 “Yeni Kabine”, *Sabah*, 14 Teşrinievvel 1334, s. 1.

programlar talep etmeyeceğinize eminiz. Bugün bizim elimizde yalnız bir düstur vardır: harici ve dâhili sulh ve salahın temini.”¹

Talat Paşa hükümetinin istifası ile İzzet Paşa hükümetinin kurulması arasında geçen sürede, Wilson’a verilen barış notalarında gelişme yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson, Almanya’nın barış notasına 8 Ekim 1918’de cevap vermiş ve Almanya’ya bazı sorular sormuştur. Bu sorular: Alman hükümeti Wilson ilkeleri kabul ediyor mu? Almanya ve Avusturya, Amerikan’ın müttefiklerinin arazilerini boşaltacaklar mı? Notayı veren Alman Başbakanı kimin adına konuşuyor?² Almanya, Amerikan’ın notasına 12 Ekim 1918’de cevap verdi: Almanya, Wilson ilkelerinin tamamını kabul ediyor ve uygulamadaki ayrıntıların görüşülmesini istiyordu. Ayrıca Amerikan’ın müttefiklerinin de aynı fikirde olduğunu kabul ediyordu. Almanya ve Avusturya, işgal ettikleri toprakları boşaltma konusunda hazırdılar; fakat bu boşaltma işinin gerçekleşmesi için bir karma komisyon kurulmasını Wilson’dan bekliyorlardı. Barış notasını veren Alman hükümeti, Alman Meclisi’nin çoğunluğuna dayanmakta ve Alman Başbakanı Alman milleti adına konuşuyordu.³ 12 Ekim 1918 tarihli Alman notasına Amerika Birleşik Devletleri 14 Ekim’de yeni bir cevap vermiştir. Bu notaya göre bırakışma Amerika ve müttefiklerinin kesin üstünlüğünü içermelidir, Almanya ve Avusturya’nın tahliye edeceği alanları karma bir komisyon değil; Amerika ve müttefiklerinin kuracağı bir komisyon karar verecektir, Alman askerleri çekildikleri alanları ve sivil deniz taşıtlarını tahrip etmemelidirler, dünya barışını bozacak idareler yok edilmelidir, Almanyadaki idarede bu türdendir, bu idareyi değiştirmek Alman milletinin görevidir.⁴ Amerika’nın verdiği bu son nota, barış görüşmelerinin yakında başlamayacağını göstermiştir.

1 “Yeni Kabinenin Programı”, Âti, 20 Teşrinievvel 1334, s. 1; İzzet Paşa hükümetini programı için Bkz. İhsan Güneş, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Hükümetler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2012, s. 217.

2 “Wilson’un Sulh Teklifine Cevabı”, *Sabah*, 11 Teşrinievvel 1334, s. 1; *Sabah* gazetesine göre Wilson’un kendi müttefiklerine sormadan, özellikle Fransa’nın itirazlarına rağmen Alman notasına cevap vermiş olması, barış için ümitli olmaya elverişli bir zemin yaratmıştır. Bkz. “Sulha Doğru”, *Sabah*, 12 Teşrinievvel 1334, s. 1.

3 “Almanya’nın Muvafakat Cevabı”, *Tanin*, 14 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Wilson’un Suallerine Cevap Verildi”, *Sabah*, 14 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Almanya’nın Amerika’ya Cevabı”, Âti, 14 Teşrinievvel 1334, s. 1.

4 “Wilson’un Cevabından Bizim Anladığımız”, Âti, 17 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Wilson Almanya’ya Cevap Verdi”, *Sabah*, 17 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Reisi Cumhurun Cevabı”, *Tanin*, 17 Teşrinievvel

Almanya ile Amerika arasında gidip gelen notalarda Osmanlı Devleti'nin adının geçmemesine ilk tepki Sabah gazetesinden gelmiştir. Gazete, Osmanlı Devleti'nin kendini başının çaresine bakması gerektiği çağrısında bulunmuştur: “*Almanya son notası ile üç müttefik devletin sulh masasına oturması imkânını kaldırmış, Almanya için mümkün mertebe az zararlı bir sulh akt etmekten başka bir şey düşünmediğini göstermiştir. Bu vaziyet karşısında bizim için yapılacak bir şey kendi başımızın çaresine bakmak, sulh meselesinde daha müteşebbishane hareket etmektir.*”¹ Sabah gazetesi bu çağrışı yaptıği sırada, Osmanlı Devleti'nin verdiği barış notası Wilson'a ulaşalı daha bir gün olmuştu. Şöyle ki; Türkiye'nin notası Berlin yoluyla İspanya'ya ulaştırılacaktır; fakat Berlin ve Madrid arasındaki telgraf hattının işlememesi nedeniyle nota Osmanlı Devleti'nin İspanya maslahatgüzarına 12 Ekim 1918'de ancak ulaşmış ve İspanya notayı 14 Ekim 1918'de Wilson'a ulaştırmıştır.²

Sabah gazetesinin çağrısına, Alman yetkililer cevap vermiştir: Almanya kısa sürede cevap verdiği için notada ayrıntıya girilmemiştir. Almanya tarafından teklif edilen karma komisyon, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş Osmanlı arazisinde ve Türkler tarafından eski Rusya'da işgal edilmiş olan arazinin tahliyesini görüşecektir. Ayrıca Almanya, müttefikleri olmadan bir barış yapmayacaktır.³

Sabah'ın Türkiye tek başına barış girişimi yapmalı çağrısından dört gün sonra, 19 Ekim 1918 tarihli Türkçe gazetelerde, İzzet Paşa hükümetinin bir memuru olan İzmir Valisi Rahmi Bey'in, Jurnal Doryan gazetesine verdiği beyanat yayınlanmıştır: Rahmi Bey'e göre Türkiye tek başına bir barış yapmalıdır. Çünkü Almanya, Türkiye'nin işgal edilen toprakları tahliye olmadan barış isteyerek iki ülke arasındaki ittifakı bozmuştur.⁴ Rahmi Bey'in açıklamalarının yayınlanmasından bir gün sonra, Almanya'nın

1334, s. 1; Yusuf Hikmet Bayur, *a. g. e.*, s. 687.

1 “Almanya'nın Cevabı ve Hükümetimizin Vazifesi”, *Sabah*, 15 Teşrinievvel 1334, s. 1.

2 “Sulh Meselesi Etrafında”, *Tanin*, 21 Teşrinievvel 1334, s. 4; “Sulh Notamızın Tebliği Tehire Duçar Olmuş”, *Âti*, 18 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Notamız Wilson'a Ne Vakit Varmış?”, *Sabah*, 18 Teşrinievvel 1334, s. 2.

3 “Alman Cevabı Notasında Türkiye'nin Zikredilmemesinde Maksad-ı Mahsus Yoktur”, *Sabah*, 16 Teşrinievvel 1334, s. 2.

4 “Sulh İşinde Vaziyetimiz Rahmi Bey'in Beyanatı”, *Tanin*, 19 Teşrinievvel 1334, s. 1; Rahmi Bey'in Beyanatı”, *Sabah*, 19 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Sulhu Münferit: Rahmi Bey'in Beyanatı”, *Vakit*, 19 Teşrinievvel 1334, s. 1; “Rahmi Bey'in Beyanatı”, *Tasviri Efkar*, 19 Teşrinievvel 1334, s. 1.

Türkiye Büyükelçisi Kont Brenstorf, Osmanişer Loyd gazetesine Rahmi Bey'in açıklamalarına cevap mahiyetinde bir açıklama yapmış ve Almanya'nın Wilson'a verdiği notadan Osmanlı Devleti'nin bilgisinin olduğunu söylemiştir.¹

Rahmi Bey'in açıklamalarına karşı çıkanlardan biri de Vakit'in başyazarı Ahmet Emin olmuştur. Ona göre Osmanlı Devleti'nin münferit bir barış girişiminde bulunması, İtalya, Fransa ve İngiltere'ye kayıtsız şartsız teslim olmaktı. Çünkü Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ittifaktan ayrılmasının İtilaf Devletleri için hiçbir değeri yoktu. Ayrıca Osmanlı Devleti, savaş sırasında fiili olarak Amerika ile savaşmadığı için olası barış görüşmelerinde Amerikada yer almayacaktı. Böylece Osmanlı Devleti kendisini, İngiliz ve Fransız isteklerinin çemberine bırakmış olacaktı.² Rahmi Bey'in düşüncelerine ikinci karşı çıkan Akşam'ın başyazarı Necmeddin Sadık'tır. Sadık'a göre Türkiye'nin tek başına yapacağı bir barış, Bulgaristan'ın tek başına yaptığı girişim kadar bile etkili olmayacaktır. Bulgaristan imzaladığı ateşkes ile içinde bulunduğu ittifakı sarsmıştır. Ama hala kesin bir barışa ulaşamamıştır. Türkiye'nin tek başına yapacağı ateşkes Bulgaristan'ın imzaladığı ateşkestən farklı olmayacaktır. Tek başına barış masasına oturan Türkiye, düşman denetiminde silahsızlandırılacak ve Boğazları açmak zorunda kalacaktır.³ *“Onun için biz esrarını bilmediğimiz bu işlerde, hükümetin layık ve lazım olduğu vecihle hareket edeceğine kani ve itidalimize sahip olarak biraz daha, ne kadar lazımsa o kadar daha intizar etmek külfetine katlanalım. Bu işte bize düşen budur.”*⁴ Yeni Gün'ün başyazarı Yunus Nadi, hükümetin alacağı kararın beklenilmesi tavsiyesinde bulunmuştur.

1 “Sulh İşinde Beyanatımız Rahmi Bey'in Beyanâtı Etrafında”, *Tanin*, 20 Teşrinievvel 1334, s. 3.

2 Ahmet Emin, “Sulh Meselesinde Vaziyetimiz”, *Vakit*, 17 Teşrinievvel 1334, s. 1.

3 Necmeddin Sadık, “İşin Hakikati”, *Akşam*, 19 Teşrinievvel 1334, s. 1.

4 Yunus Nadi, “Münferit mi, Müşterek mi?”, *Yeni Gün*, 19 Teşrinievvel 1334, s. 1.

2-Mütareke Müzakerelerinin ve Mütarekenin İmzalanmasının İstanbul Basınındaki Akisleri

Aslında Rahmi Bey'i ve kamuoyunun diğer unsurlarını endişeye sevk eden durum askeridir. Bulgaristan'ın ateşkes yapmış olması, İngiliz Generali Miln komutasındaki kuvvetlerin sağ kanadının Meriç kıyılarına gelmesine ve buradan İstanbul üzerine hareket etme imkânı bulmasına neden olmuştu. Osmanlı Devleti'nin, Bulgaristan sınırından İstanbul'a doğru yürüyecek İngiliz kuvvetlerini durduracak yeterli kuvveti yoktu.¹ Kamuoyunun endişesini, mütareke için bir arabulucu görevlendirilmesi gidermiştir.

Kutülamare'de Osmanlı Devleti Ordusuna esir düşmüş olan fakat kaçmayacağını ispat ettiği için Büyüka'da serbestçe oturan İngiliz Generali Townshend, İzzet Paşa hükümetinin kurulmasından bir gün sonra, 15 Ekim 1918'de Rauf Orbay'a mektup yazmış ve Osmanlı Devleti'nin düşmanları ile yapacağı olası ateşte görev almak için Sadrazam İzzet Paşa ile görüşmek istediğini bildirmiştir. Sadrazam İzzet Paşa, Townshend ile 17 Ekim 1918 saat iki buçukta görüşmüştür. Aynı günün gecesinde Rauf Bey, Osmanlı Devleti'nin mütareke şartlarını Thownshend'e vermiştir. Bu şartlar: Türkiye, İtilaf Devletleri'nin işgali altında olan yerlere özerklik verecekti. Türkiye'nin siyasi, iktisadi, mali bağımsızlığı korunmalıydı. Türkiye'deki mail buhranının önlenmesi için Türkiye'ye yardım yapılmalıydı. Sayılan koşulların sağlanması için İngiltere'nin desteği sağlanmalıydı.² Mütareke koşullarını alan Townshend ve onun refakat subayı olan Yüzbaşı Tefik Bey, Amiral Calthorpe ile görüşmek için 19 Ekim 1918 Cuma günü Bandırma-İzmir yoluyla Midilli'ye ulaşmışlardır. Onları bir İngiliz kruvazörü Mondros'a götürmüştür. Townshend'in refakat subayı Yüzbaşı Tefik Bey, 24 Ekim 1918'de Mondros'tan İzmir'e dönmüş ve kendi hükümetine mütareke şartlarını bildirmiştir.³

1 Yusuf Hikmet Bayur, *a. g. e.*, s. 721.

2 "Rauf Bey'in Hatıraları", *Yakın Tarihimiz Dergisi*, Cilt: 1, s. 114; Yusuf Hikmet Bayur, *a. g. e.*, s. 723; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt: 1, Ankara: Milli Eğitim Basımevi 1977, s. 17-18.

3 "Mütareke Müzakeratının İlk Safhaları", *Vakit*, 13 Teşrinisani 1334, s. 1.

İzzet Paşa hükümeti, Townshend Mondros'ta iken boş durmamış mütareke müzakerelerini yürütecek heyeti seçmiştir. Heyetin üyeleri arasında Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Reşat Hikmet, bahriyeden Rıza Bey ve İzmir'den Cevat Paşa bulunuyordu. General Townshend'in refakat subayı olan Tevfik Bey'den gelen telgrafta, Rauf Bey'in temsilci olması bildirildiği için mütareke heyetinin üyeleri değiştirildi. Yeni heyetin Rauf Bey başkanlığında Reşat Hikmet Bey ve alt rütbeli bir subaydan (Yarbay Sadullah Bey) oluşması kararlaştırılmıştır. Alınan bu karara Padişah Vahdettin itiraz etmiştir. Padişah, akrabası olan Damat Ferit Paşa'nın mütareke müzakerelerini yürütmesini istemişti. İzzet Paşa hükümeti, istifa ederiz tehdidi ile bu düşünceye karşı çıkınca padişah geri adım atmak zorunda kalmıştır.¹

Osmanlı Devleti mütareke müzakere heyeti temsilcilerinden Rauf ve Reşat Hikmet Beyler, 24 Ekim 1918 Perşembe gecesi saat birde Peykişevket kruvazörü ile İstanbul'dan Bandırma'ya doğru hareket etmişlerdir. Bandırma'dan özel bir trenle İzmir'e varmışlar ve Kramer Palas oteline yerleşmişlerdir. Burada kendilerine heyetin diğer üyesi olana Sekizin Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Sadullah ve mütareke görüşmelerine aracı olmuş olan Townshend'in refakat subayı Yüzbaşı Tevfik Bey katılmıştır. Mütareke müzakere heyeti, 26 Ekim 1918'de Muzaffer römorkörü ile İzmir'den ayrılmış, Midili Adası açıklarına geldiklerinde kendilerini Liverpool kruvazörü karşılamış; bu kruvazör onları Mondros'a götürmüştür. Rauf Bey başkanlığındaki heyet Mondros'a ulaştığında saat dokuzdu.²

İstanbul gazetelerinin mütareke müzakereleri sırasında kamuoyunu yeterince iyi bilgilendirdiği söylenemez. Daha mütareke müzakereleri başlamadan Vakıf gazetesi, mütareke müzakerelerinin bitmek üzere olduğu haberini veriyordu.³ Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Osmanlı Devleti mütareke heyeti ile İngiltere mütareke heyeti mütareke görüşmelerine başladığı gün Tasvir-i Efkâr gazetesine bir beyanat vermiştir: Sadrazam, Osmanlı

1 Maliye Nazır Cavid Bey, *a. g. e.*, s. 26-26; "Rauf Bey'in Hatıraları", *Yakın Tarihimiz Dergisi*, Cilt: 1, s. 180; Yusuf Hikmet Bayur, *a. g. e.*, s. 727.

2 "Murahhaslarımız Nasıl Gittiler?", *Tasvir-i Efkâr*, 2 Teşrinisani 1334 s. 1; "Murahhaslarımız Nasıl Gittiler", *Vakıf*, 27 Teşrinievvel 1334 s. 1; Tevfik Bıyıklioğlu, *Türk İstiklal Harbi: Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Cilt: 1, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1962, s. 30-31

3 "Sulh Müzakeratı Hitama Ermek Üzere", *Vakıf*, 20 Teşrinievvel 1334, s. 1.

Devleti'nin Bulgaristan'a göre daha iyi şartlarda bir mütareke imzalayacağı ümidini taşıdığını beyan etmiştir.¹ Âti gazetesi ise daha mütareke imzalanmadan haysiyete zarar vermeyecek bir mütareke imzalanacağını okurlarına duyurmuştu.² Sabah gazetesi de yine mütareke müzakereleri ile ilgili haberinde, imzalanacak olan mütarekenin Bulgaristan'ın imzaladığı mütarekeden daha hafif şartlar içereceğine vurgu yapmış ve Boğazların İtilaf Devletleri'nin geçişine açılacağını da okurlarına bildirmişti.³

Mütareke müzakereleri ile ilgili haber yapmayacağını okurlarına duyuran gazetelerde vardı. Bunlardan biri olan Tanin gazetesi, mütareke müzakereleri ile ilgili haber yapmayacağını okurlarına şöyle duyurmuştur: “*Mademki hükümet müzakeratı hafi tutmaya lüzum görüyor, matbuatın da vazifesi kapalı tutulan kapıların aralığından tereşşuhât [sızmalar, kulaktan dolma haberler] elde etmeye çalışmak değil, sakınane neticeye intizar eylemektir.*”⁴ Bu konuda haber yapmayacağını belirten bir diğer gazetede Tasvir-i Efkâr olmuştur: “*Şerait-i mütarekenin teferruatı hakkında malumat almanın imkân haricinde olduğunu ve esasen alınsa da bir şey yazılmak muvafık olamayacağını karilerimiz tabi takdir ederler.*”⁵

Mondros Mütarekesi resmi müzakereleri 27 Ekim 1918'de başlamıştır ve Mondros'a ulaşan Osmanlı Devleti mütareke heyetinin elinde iki farklı yönerge vardı. Birinci yönerge Padişah Vahdettin tarafından verilmişti: hanedanının hakları korunmalıydı. Özerklik verilecek eyaletlere sadece idari özerklik verilmeli kesinlikle siyasi özerklik verilmemeliydi. Siyasi özerklik vermek yerine bağımsızlık vermek daha iyi olurdu.⁶

Diğeri ise İzzet Paşa hükümetinin verdiği sekiz maddelik yönergeydi: a-Boğazların açılması kabul edilecektir. Bu kabul bazı şartlara bağlıdır: Öncelikle boğazlara Yunan gemileri gelmeyecektir. Sonra boğazlar Türk subayları tarafından korunacaktır. İngiliz Subayları, boğazlarda kontrolör sıfatıyla bulunabilirlerdi. Doğal olarak kontrol görevi, barışın imzasından sonra bitmeliydi. b-Askerini terhis kabul edilecekti. İç asayişini korumak

1 “Mütareke Müzakeratı Bugün Başlıyor”, *Tasvir-i Efkâr*, 27 Teşrinievvel 1334, s. 1.

2 “Münferit Mütareke Müzakeratı”, *Âti*, 28 Teşrinievvel 1334, s. 1.

3 “Mütarekenin İmzalanması Bekleniyor”, *Sabah*, 28 Teşrinievvel 1334, s. 1.

4 “Sulh İşinde Vaziyetimiz-Münferit Mütareke Yolunda”, *Tanin*, 26 Teşrinievvel 1334, s. 1.

5 “Şerait-i Mütareke Ne Olacak?”, *Tasvir-i Efkâr*, 28 Teşrinievvel 1334, s. 1.

6 Ali Fuat Türkçeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2010, s. 155.

için bir miktar asker silâh altında bulunacaktı. Osmanlı ordusunda görevli yabancı subaylar, kendi ülkelerine döneceklerdi. c-Ateşkesin imzasından sonra ateşkes sınırları ihlal edilmeyecekti. d-Osmanlı Devleti, kara ve deniz sınırlarında asayiş sağlamayı garanti ediyordu. İtilaf devletleri hükümetin işlerine karışmayacaklar ve hiçbir yere asker çıkarmayacaklardı. e-Karadeniz'den çıkış yapacak Alman kuvvetlerine karşı önlemler, Osmanlı Devleti tarafından alınacaktı. İngilizler, gerekli görürse denetleme yapabileceklerdi. f-Ateşkesin imzasından sonra, serbest ticaret yapılabilmesi için gerekli ortam sağlanacaktı. g-Ateşkesin imzasından sonra Almanya Türkiye'yi para yardımı yapamayacağı için Türkiye'ye itilaf devletleri para yardımı yapmalıydı. h-Milli gurur kıracak hiçbir istek kabul edilmeyecekti. Alman, Avusturya-Macaristan asker ve büyükelçileri en fazla iki ay içinde Türkiye'yi terk edeceklerdir. Türkiye'de bulunan Alman, Avusturya-Macaristan vatandaşları Türkiye'den ayılmaları konusunda zorlanmayacaklardı. Böyle bir karar alınırsa, karşılığında Almanya, Avusturya-Macaristan devletleri de Türkiye vatandaşları için benzeri bir karar alabilirlerdi. Alınacak böyle bir karar, Almanya'da bulunan Türk öğrencileri güç duruma düşürürdü.¹ İzzet Paşa hükümetinin verdiği yönerge, hükümetin mütareke müzakereleri sırasında konuşulması olası konular hakkında bir öngörüsünün olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Mondros Mütarekesi müzakereleri 27-30 Ekim 1918 tarihleri arasında beş celse olarak yapılmıştır. Birinci Celse, 27 Ekim 1918 Pazar günü sabah saat dokuzda Mondros'ta demirli Agamemnon zırhlısında başlamıştır. Türk tarafının başkanı Rauf Bey'dir. İngiliz tarafının başkanı ise Amiral Calthorpe'dir. Birinci celsede mütarekenin ilk sekiz maddesi görüşülmüştür. İngiliz Amirali daha görüşmenin başında ilk dört maddenin değiştirilmeyeceğini söylemiştir. Bu maddeler sırasıyla şunlardır: Boğazların işgali, Osmanlı Devleti sularındaki torpil ve kovan yerlerinin gösterilmesi, Karadeniz'deki torpil yerleri hakkında bilgi verilmesi, Ermeni esir ve tutuklularının İstanbul'da toplanıp İtilaf Devletlerine teslim edilmeleri. En fazla tartışma konusu olan maddeler, Boğazların işgalini içeren birinci madde ile Ermeni tutuklu ve esirlerin teslimini içeren dördüncü madde

1 BOA: HR. Siyasi (SYS). , Dosya: 2563, Gömlek:3, Tarihsiz, s. 6; Tevfik Bıyıklıoğlu, *a. g. e.* , s. 31-32; Yusuf Hikmet Bayur, *a. g. e.* , s. 740-741.

olmuştur. Aslında bunlardan daha tehlikeli olan yedinci madde muğlak bulunduğu için bu celsede tartışılmamıştır. Türk tarafı, Boğazların işgaline Yunan kuvvetlerinin gelmemesi garantisi istemiş ama İngiliz General bu garantiyi vermemiştir. Dördüncü madde ile ilgili olarak Türk tarafı Ermeni esirlerin İstanbul'da toplanmasına karşı çıkmıştır. Amiral bunu hükümetine soracağı cevabı ile yetinmiştir.¹

Mütarekenin ikinci celsesi aynı gün öğleden sonra saat üç buçukta başlamıştır. İkinci celse de dokuzdan on dokuzu kadar olan maddeler konuşulmuştur. Rauf Orbay, Toros tünellerinin işgalini içeren on birinci maddenin tartışılmadan kaldırılmasını istedi. Çünkü Ordu terhis olacağı için bu tüneller bir tehlike oluşturmazlardı. Tünellerin tahribi de akla getirilmemeliydi. Bu talepler İngiliz Amirali Calthorpe tarafından kabul görmedi. Ayrıca Rauf Orbay, hükümet haberleşmesinin denetlenmesini içeren on ikinci maddede, Osmanlı askerlerinin teslim olacağı yerler arasında bulunan Arap mümessili tanımının olduğu on altıncı maddede ve Alman ve Avusturya vatandaşlarının en yakın itilaf subayına teslimini içeren on dokuzuncu maddede değişiklik talep etmiştir.²

Üçüncü Celse 28 Ekim 1918 Pazar öğleden sonra saat üçte başlamıştır. Türk tarafı Boğazların işgaline Yunanlıların gelmeyeceği garantisini tekrar istemiş ama kendilerine bu garanti yine verilmemiştir. Bu celsede mütarekenin en tehlikeli maddesi olan yedinci madde, itilafın güvenliği tehlikeye düşerse stratejik noktalar işgal edilir şekline getirilmiştir.³

Dördüncü Celse 30 Ekim 1918 sabah saat dokuzu on geçte başlamıştır. Bu celsede Türk tarafı İstanbul'un işgal edilmeyip, Boğazların işgaline Yunanlıların gelmeyeceği garantisini ısrarla istemiştir. İngiliz Amirali Calthorpe, mütarekeye siyasi madde konulamayacağı gerekçesini öne sürerek bu teklifi kabul etmemiştir. Türk tarafı bu celsede İstanbul'un işgal edilmeyeceğini mütarekeye yazdırmak istemiş ama başarılı olamamıştır.⁴

Beşinci celse, 30 Ekim 1918 akşamı saat dokuz on beşte başlamıştır. Bu celsede Türk tarafı yirmi dördüncü maddedeki Ermeni Vilayetleri

1 BOA: HR. SYS. , Dosya: 2305, Gömlek:20, Birinci Celse Zabtı, 27 Ekim 1918, s .1-8.

2 BOA: HR. SYS. , Dosya: 2305, Gömlek:20, İkinci Celse Zabtı, 27 Ekim 1918, s. 1-6.

3 BOA: HR. SYS. , Dosya: 2305, Gömlek:20, Üçüncü Celse Zabtı, 28 Ekim 1918, s. 1-6.

4 BOA: HR. SYS. , Dosya: 2305, Gömlek:20, Dördüncü Celse Zabtı, 30 Ekim 1918, s. 1-6.

kavramının gizlenmesini istemiştir. İngiliz Amirali Calthorpe, gizli anlaşmaların diplomasiye faydasının olmadığını belirtmekle yetinmiştir. Mondros Mütarekesi, 30 Ekim 1918 akşamı saat onu üç geçe¹ imzalanmıştır.² Rauf Bey, mütarekenin imzalandığını Agamemnon'dan çektiği on dört numaralı telgrafla Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya bildirmiştir. Telgrafta, İtilaf Devletleri ile iletişimin kesilmemesi için mütarekenin imzalandığına vurgu yapılmıştır.³ Sadrazam Ahmet İzzet Paşa bu telgrafı aldığı sırada yanında bulunan Vakıf başyazarı Ahmet Emin, mütarekenin imzası haberi karşısında İzzet Paşa'nın gözlerinin dolduğunu yazmıştır.⁴ Ahmet Emin'in [Yalman] Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı haberini aldığı sırada ağlamaklı olduğunu söylediği Ahmet İzzet Paşa hatıratında, Mondros Mütarekesi'nin, Almanya, Bulgaristan ve Avusturya mütarekelerine göre daha hafif şartlar taşıdığını yazmıştır.⁵ Osmanlı Devleti adına mütarekeyi imzalayan temsilciler 1 Kasım 1918 saat üç buçukta İstanbul'a dönmüşlerdir.⁶

Osmanlı Devleti için Bulgaristan'ın mütareke yapması ile başlayan mütareke arama süreci 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi ile sona ermiştir. Mütarekenin imzasından sonra İstanbul'da yayınlanan bütün gazeteler, mütareke ile ilgili açık veya üstü kapalı şekilde yazı yayınlamışlardır.

Tanin gazetesi, mütarekeye neden olan koşulların değil; mütareke şartlarının ve mütarekenin imzalanması sonrasında yapılması gerekenlerin konuşulması çağrısında bulunmuştur: “*Vaziyetin birden bire nasıl bir şekil aldığını uzun sözlerle tavsife hacet yoktur. Bu vaziyetin neden böyle olduğu, mazide yapılan hataların sebepleri, hep ayrı ayrı düşünölmek lazım gelen şeylerdir. Fakat insan yanan bir evin içindekileri kurtarmazdan evvel yangın sebeplerini taharri ile uğraşmayacağı gibi bunları da evvelen memleketin selamet ve necatını teminden sonra düşünmek lazım.*”⁷

1 General Townshend'in refakat subayı olan Yüzbaşı Tevfik Bey'in anlatımına göre ise mütareke, 30 Ekim 1918 gece saat onu dört geçe Tevfik Bey'in mürekkeppli kalem ile imzalanmıştır. Bkz. “Mondros'taki Müzakerat”, *Vakit*, 13 Teşrinisani 1334, s. 1.

2 BOA: HR. SYS. , Dosya: 2305, Gömlek:20, Beşinci Celse Zabıtı, 30 Ekim 1918, s. 1-3.

3 BOA: HR. SYS. , Dosya: 2563, Gömlek:1, Telgraf No: 14, 30 Ekim 1918.

4 Ahmet Emin, “Mütarekeden Sonra”, *Vakit*, 2 Teşrinisani 1334 s. 1.

5 Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım: İstiklal Harbi'nin Gerçekleri*, Cilt: II, Hazırlayanlar: Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar, İstanbul: Timaş Yayınları 2017, s. 38.

6 “Mütareke Murahhaslarımız”, *Sabah*, 2 Teşrinisani 1334, s. 1.

7 “Sükûn ve İtidal”, *Tanin*, 31 Teşrinievvel 1334, s. 1.

Âti başyazarı Celal Nuri'ye göre Osmanlı Devleti kendi varlığını korumak için savaşa girmiştir. Savaş sırasında Boğazları kapatarak savaşın uzamasına neden olmuştur. İtilaf Devletleri bunun hesabını şiddetli soracaktır. Ama bu hesaptan millet haberdar edilmelidir¹ Celal Nuri, mütarekeyi imzalayan hükümetin başkanı olan İzzet Paşa'yı, kendisinin neden olmadığı bir durumu makul bir şekilde sonlandırdığı için başarılı bulmuş ve kutlamıştır.²

Yeni Gün'ün başyazarı Yunus Nadi'nin mütareke şartlarından haberi var gibidir. Yunus Nadi, mütarekenin etkilerinin haritalarda bile görülebileceği tespitini yapmıştır: *“Mağlup vaziyetinde bulunan milletler için bu şartların umumun temennilerine muvafık çıkmaması ihtimalini tabi şimdiden haritalarımıza idhal etmiş bulunmaktayız. Elbette bu şartlar içinde kalplerimize ve vicdanlarımıza giran gelecek noktalar bulunacaktır. Zaten mukadderatımızın akıbeti mağlubiyet neticesinde karar kılmış olması bi'l-ahire ondan tevellüt edebilecek neticenin inkisar ve elemelerini bi'n-nefs kendisinde cem etmiş olmak lazım gelen bir hadise veya facia değil midir?”*³

İkdam gazetesine göre imzalanan mütareke bir teslimiyet belgesidir: *“fakat şerait-i mütarekeden vaziyetimizin ne derece fena olduğunu anlıyoruz. Bu şerait-i mütareke dolambaçlı bir teslim şartıdır. Bulgarlar gibi bizim de her türlü hak ve hürriyetimiz haciz altına alınmıştır. Müsalâha ve mukadderat-ı katiyemizi henüz tahmin imkânları bile yoktur.”*⁴

Tasviri Efkâr'ın başyazarı Ebuzziyazade, mütareke üzerine değil; mütarekeye neden olanlar üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre bu mütarekenin imzalanmasının birincil sorumlusu, mecliste görev almış fakat Talat Paşa ve arkadaşlarının yaptıklarını engelleyememiş vekillerdir.⁵ Ebuzziyazade'ye göre bundan sonra yapılması gereken bir şey vardır. O da mevcudun korunması çarelerinin aranmasıdır.⁶

1 Celal Nuri, "Aleyhimizde", Âti, 31 Teşrinievvel 1334, s. 1.

2 Celal Nuri, "Sadrazam Paşa Hazretlerine Arıza-i Meşkufe", Âti, 2 Teşrinisani 1334, s. 1

3 Yunus Nadi, "Mütareke Muvacehesinde", Yeni Gün, 31 Teşrinievvel 1334, s. 1

4 "Veyl Mağluplara", İkdam, 1 Teşrinisani 1334, s. 1.

5 Ebuzziyazade, "Mütarekename ve Mebusların Tesiri", Tasviri Efkâr, 31 Teşrinievvel 1334, s. 1.

6 Ebuzziyazade, "Şimdi Ne Yapacağız?", Tasviri Efkâr, 2 Teşrinisani 1334, s. 1.

Akşam'ın başyazarı Necmeddin Sadık'a göre imzalanan mütareke askeridir, geçicidir ve mütarekeyi imzalayan hükümet başarılıdır: “*Düşmanın teklif ettiği şartlar karşısında birden bire bedbin olmayalım. Hangi şerait içinde istiman ettiğimizi, Bulgaristan'ın nasıl bir vaziyet içinde ne gibi şartlarla mütareke yaptığını, Avusturya'nın nasıl kati bir ölümle karşılaştığını, Almanya'nın yarın ne gibi teklifler karşısında kalacağını düşünersek ve nihayet vaziyetimiz karşısında düşman kuvvet ve kudretini ölçersek hükümetimiz de bir dereceye kadar muvaffak olmuş ve belki daha muvaffak olacak addedebiliriz.*”¹

Vakit başyazarı Ahmet Emin'e göre mütarekenin ağır şartlarının verdiği üzüntü, savaş bittiği için duyulan sevinçten kat kat üstün olmalıdır.² Ahmet Emin, Ahmet İzzet Paşa hükümetinin durumunu da değerlendirmiştir: Ahmet İzzet Paşa hükümeti, başkalarının neden oldukları olayların sonucu olan bir tasfiye belgesine imza atmıştır. Hükümetin başkanı ve hükümetin üyeleri zor zamanlarda böyle bir görevi üstlendikleri için kendileri ile gurur duyabilirlerdi fakat bu sevinci ve hazzı, mütarekenin ağır şartlarının verdiği üzüntü mutlaka bastıracaktır.³

Hadisat'taki köşesinde Cenab Şehabeddin, mütarekenin imzalanmasını kâbus olarak nitelediği Birinci Dünya Savaşı'nın sonu olarak nitelemiş ve mütareke üzerine değil; mütarekeye neden olanlar üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre bu sonucun tek nedeni vardı: Birinci Dünya Savaşı gibi büyük bir olay sırasında devlet tecrübesi olmayan, genç, kibirli bir grubun devleti idare etmiş olmasıydı.⁴

Minber, zamanın gereklerine uymayan toplumların felaketlerden kurtulamayacağına vurgu yapmıştır.⁵ Zaman gazetesi ise mütarekenin ağır şartları karşısında topluma metanet ve itidal çağrısı yapmıştı.⁶

Sabah'ın başyazarı Ali Kemal, imzalanan mütarekenin Osmanlı Devletini bir beylik derecesine indirdiği görüşündeydi: “*Mütareke şartları*

1 Necmeddin Sadık, “Yarının Düşünelim”, *Akşam*, 31 Teşrinievvel 1334, s. 1.

2 Ahmet Emin, “Mütareke Arefesinde”, *Vakit*, 31 Teşrinievvel 1334, s. 1.

3 Ahmet Emin, “Mütareke”, *Vakit*, 1 Teşrinisani 1334, s. 1.

4 Cenab Şehabeddin, “Hatime-i Kâbus”, *Hadisat*, 2 Teşrinisani 1334, s. 1.

5 Hatib, “Felaketlerden İbret Alalım”, *Minber*, 1 Teşrinisani 1334, s. 1.

6 “Mütarekeden Sonra”, *Zaman*, 2 Teşrinisani 1334, s. 1.

öyle ağır öyle elim, öyle korkunç ki biz Türklerin kolumuzu kanadımızı kırıyor, varlığımızı kökünden zedeliyor, devletimizi hemen hemen bir emanet derekesine indiriyor. Umarız ki müsalaha müzakerelerinde bu şiddet tatil olunur, hakkımız hakikatimiz bu derece ayakaltına alınmaz.”¹

Mondros Mütarekesi resmi metninin yayınlanmasından bir gün önce, 2 Kasım 1918’de Rauf Bey, Yeni Gün gazetesine mütareke ile ilgili bir demeç vermiş ve demecinde “*devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuk tamamıyla kurtarılmıştır*”² demiştir. Mondros Mütarekesi’nin resmi metni Rauf Bey’in açıklamasından bir gün sonra yayınlanmıştır.³ Yayınlanan resmi metnin birinci, yedinci, onuncu, on beşinci ve yirmi dördüncü maddelerinde “işgal” kelimesi yazılmıştı. Sonuç olarak mütareke bütün savunma araçları elinden alınmış bir devlet bırakıyordu. Yayınlanan resmi mütareke metni, iyimser bakılabilecek bir metin değildir.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya’nın büyük (küresel) güç olma iddiası vardı. Bu iddiayı gerçekleştirmek için, Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu jeostratejik konum ve kültürel etkiyi kullanmak istedi. Osmanlı Devleti, Almanya’nın bu isteğine kayıtsız kalmadı, Almanya’nın içinde bulunduğu ittifaka katıldı. Osmanlı Devletini, Almanya’nın safına iten nedenler: Osmanlı Devleti’nin itilaf devletlerine güvenmemesi ve bu nedenle diplomatik yalnızlık çekmesi, yaşadığı ekonomik sıkıntıları Almanya ile yaptığı ittifak sayesinde aşacağına inanması, kendi toprakları üzerindeki tarihsel İngiliz-Rus çekişmesine Almanya’nın denge faktörü olacağını öngörmesi, son yüzyılda kaybettiği toprakların bir kısmını geri kazanabileceğini sanması olarak sıralanabilir.

Osmanlı Devleti savaşa girmelimiydi? Sorusuna Mustafa Kemal Atatürk, 10 Ekim 1919’da, dönemin Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya yazdığı yazıda şöyle cevap vermiştir: Osmanlı Devleti’nin savaşa katılmaması Boğazları kapalı tutup silahlı bir tarafsızlık gütmesine bağlıydı. Ancak devletin stratejik

1 Ali Kemal, “Türklerin Günahı Nedir?”, *Sabah*, 1 Teşrinisani 1334, s. 1.

2 “Rauf Bey İle Mülakat”, *Yeni Gün*, 2 Teşrinisani 1334, s. 1.

3 “Devlet-i Aliye İle Düvel-i İtilafîye Beyyininde Münakit Mütareke”, *Takvim-i Vakayi*, 3 Teşrinisani 1334, s. 1-3.

konumu ve Rusların İtilaf Devletleri safında savaşa girmiş olması buna engel olmuştur. Zaten Osmanlı Devleti'nin silahlı tarafsızlığı sürdürebilecek maddi imkânları da yoktur. İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin parasını ödediği gemilere el koyması dışında; Bolşeviklerin yayınladığı belgelerde İstanbul'un Çarlık Rusyasına verilmiş olması, savaşa İtilaf Devletleri'nin karşısında girmenin kaçınılmazlığını ortaya koymuştur.¹

Osmanlı Devleti savaşa Almanya'nın liderliğindeki grubun içinde girmek zorunda kalmıştır. Bu grubun savaşı kaybedeceği Ağustos 1918'de belli olmuştur. Dönemin Sadrazamı Talat Paşa, öncelikle Kafkasya meselesine görüşmek ve toplu bir barış yapılması gerektiği konusunda Alman yetkilileri ikna etmek için Almanya'ya gitmiştir. Ama Talat Paşa'nın bu girişimi veya düşüncesi Bulgaristan'ın tek başına mütareke yapması ile akamete uğramıştır. Talat Paşa hükümeti bu düşüncesinde yine durmuş, Almanya ve Avusturya ile birlikte Wilson'a barış notası vermiştir. Wilson için asıl sorun Almanya olduğu için öncelikle Alman notasına cevap vermiştir. Osmanlı Devletini idare edenler, Almanya ve Amerika arasındaki notalaşmaların uzayacağı düşüncesinden hareketle tek başına mütareke yapma yoluna gitmişlerdir.

Osmanlı Devleti temsilcileri ile İngiltere Devleti temsilcileri arasında 27-30 Ekim 1918 tarihleri arasında Mondros limanında mütareke görüşmeleri yapılmıştır. Yapılan bu görüşmeler sırasında İngiliz temsilci olan Amiral Calthorpe mütarekenin ruhunun veya özünün değişmesine izin vermemiştir.

İstanbul basını, mütareke öncesini yani mütarekeye giden süreci çok iyi haberleştirmiştir. Mütareke zamanı yaklaştıkça haberlerin niteliği ve niceliği azalmıştır. Mütareke müzakereleri sırasında basının yeteri kadar kamuoyunu bilgilendirdiği söylenemez. Bu durumun nedeni, gazetelerin, mütareke gibi önemli bir konuda, sızıntı haberlerle toplumu yanlış yönlendirmemek istememiş olmaları ve mütareke görüşmelerinin sızdırılmamış olmasıdır.

1 Kemal Atatürk, *Nutuk Vesikalar*, Vesika No: 142, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1991, s. 780

Genel olarak bakıldığında, sadece Hadisat ve Tasvir-i Efkâr gazetelerindeki yazılarda, mütareke ile ilgili bir tespit değil; mütarekeye neden olan koşullar ve kişiler üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Dikkat edilmesi gereken önemli nokta: İstanbul basını, Mondros Mütarekesi ile ilgili bütün başyazılarını, mütarekenin resmi metni yayınlanmadan yayınlamıştır. Mondros Mütarekesi resmi metni yayınlandıktan sonra hiçbir gazetede mütareke üzerine bir başyazı yazılmamıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) HR. SYS. , Dosya: 2305, Gömlek:20; HR. SYS. , Dosya: 2563, Gömlek:1, Telgraf No: 14; HR. SYS. , Dosya: 2563, Gömlek:3; HR. SFR04. , Dosya: 422, Gömlek: 59; HR. SFR04. , Dosya: 287, Gömlek: 92; HR, SFR04; Dosya: 287, Gömlek: 79.

Basılı Eserler:

- Ahmet Emin, “Bulgaristan İşleri”, *Vakit*, 29 Eylül 1334.
- Ahmet Emin, “Sulh Meselesinde Vaziyetimiz”, *Vakit*, 17 Teşrinievvel 1334.
- Ahmet Emin, “Mütareke Arefesinde”, *Vakit*, 31 Teşrinievvel 1334.
- Ahmet Emin, “Mütareke”, *Vakit*, 1 Teşrinisani 1334.
- Ahmet Emin, “Mütarekeden Sonra”, *Vakit*, 2 Teşrinisani 1334.
- Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım: İstiklal Harbi'nin Gerçekleri*, Cilt: II, Hazırlayanlar: Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
- Ali Kemal, “Talat Paşa ve Beyanatı”, *Sabah*, 23 Teşrinievvel 1334.
- Ali Kemal, “Türklerin Günahı Nedir?”, *Sabah*, 1 Teşrinisani 1334.
- Atatürk, Kemal, *Nutuk Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.
- Bayar, Celal, *Ben de Yazdım*, Cilt: 1, Baha Matbaası, İstanbul 1965.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt: III Kısım IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Türk İstiklal Harbi: Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Cilt: 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1962.
- Celal Nuri, “Aleyhimizde”, *Âti*, 31 Teşrinievvel 1334.
- Celal Nuri, “Sadrazam Paşa Hazretlerine Arıza-i Meşkufe”, *Âti*, 2 Teşrinisani 1334.
- Cenab Şehabeddin, “Hatime-i Kâbus”, *Hadisat*, 2 Teşrinisani 1334.

- Ebuzziyazade, “Mütarekename ve Mebusların Tesiri”, *Tasviri Efkar*, 31 Teşrinievvel 1334. Ebuzziyazade, “Şimdi Ne Yapacağız?”, *Tasviri Efkar*, 2 Teşrinisani 1334.
- Güneş, İhsan, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Hükümetler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Hart, Basil Lidell, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Çeviren: Kerem Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Hatib, “Felaketlerden İbret Alalım”, *Minber*, 1 Teşrinisani 1334.
- Jaesche, Gotthard, *Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi*, C. I, Çeviren: Niyazi Recep Aksu, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1939.
- Maliye Nazırı Cavid Bey, *Felâket Günleri (Mütareke Devrinin Feci Tarihi)*, Cilt: I, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2000.
- Necmeddin Sadık, “Mütareke Teklifi”, *Akşam*, 28 Eylül 1334.
- Necmeddin Sadık, “Adam Azlığı”, *Akşam*, 12 Teşrinievvel 1334.
- Necmeddin Sadık, “İşin Hakikati”, *Akşam*, 19 Teşrinievvel 1334.
- Necmeddin Sadık, “Yarının Düşünelim”, *Akşam*, 31 Teşrinievvel 1334.
- Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, Cilt: II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul 2013.
- “Rauf Bey’in Hatıraları”, *Yakın Tarihimiz Dergisi*, Cilt: 1, İstanbul 1962.
- Tansel, *Selahattin, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, Cilt: 1, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.
- Türkgeldi, Âli, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1948.
- Yunus Nadi, “Avusturya’nın Sulh Teklifi”, *Yeni Gün*, 17 Eylül 1334.
- Yunus Nadi, “Ufak Bir Sarsıntı”, *Yeni Gün*, 29 Eylül 1334.
- Yunus Nadi, “Münferit mi, Müşterek mi?”, *Yeni Gün*, 19 Teşrinievvel 1334.
- Yunus Nadi, “Mütareke Muvacehesinde”, *Yeni Gün*, 31 Teşrinievvel 1334.